

Наша СЛОВА

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 17 (1168) 23 КРАСАВІКА 2014 г.

220 гадоў таму назад беларусы падтрымалі паўстанне пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі

Паўстанне 1794 г. у Польшчы, Беларусі і Літве, нацыянальна-вызвольнае паўстанне за аднаўленне незалежнасці і суверэнітэту Рэчы Паспалітай у межах 1772 г., далейшае правадзенне рэформ Чатырохгадовага сойму 1788-1792 гг. Падрыхтавана тайнымі арганізацыямі, якія аб'ядноўвалі прагрэсіўныя колы шляхты і мяшчанства, эмігранцкім цэнтрам у Саксоніі (Дрэздэн, Ляйпцыг) у складзе Г. Калантая, І. С. і Я. Патоцкіх, С. Малахоўскага, К.Н. Сапегі і інш. Кіраўніком (начальнікам) паўстання і галоўнакамандуючым нацыянальнымі ўзброенымі сіламі прызначаны генерал-лейтэнант Андрэй Тадэвуш Банавентура Касцюшка. Падрыхтоўкай паўстання ў Варшаве кіраваў генерал-маёр І. Дзялынскі, у Вільні - палкоўнік Якуб Ясінскі.

У Беларусі і Літве паўстанне пачалося з выступленняў частак войска ВКЛ 16 красавіка ў Шаўлях, у ноч на 23 красавіка ў Вільні, дзе частка расійскага войска была ўзята ў палон, частка адступіла. 24 красавіка ў Вільні абвешчаны Акт паўстання, створаны рэвалюцыйны ўрад Літвы і Беларусі - Найвышэйшая літоўская рада на чале з Якубам Ясінскім. У яе ўвайшлі ў большасці прадстаўнікі левага крыла шляхецка-буржуазнага блока і прадстаўнікі асобных тэрыторый ВКЛ. Галоўным кіраўніком паўстання Найвышэйшая літоўская рада прызначыла Тадэвуша Касцюшку. Яна выступіла з больш радыкальнымі лозунгамі, чым кіраўніцтва паўстання ў Польшчы, у адозве да насельніцтва заклікала жыхароў Беларусі і Літвы змагацца "з мэтай адваяваць свабоду і грамадзянскае раўнапраўе". Выдавалася рэвалюцыйная "Газета Народова Віленска".

У пачатку паўстання на Беларусі мела поспех. Яно было падтрымана сялянамі, да якіх у пракламацыях па-беларуску звяртаўся Ясінскі, абяцаючы адмену прыгоннага права. Гэта выклікала незадавальненне Касцюшкі, які лі-

чыў, што радыкальная палітыка можа адштурхнуць ад паўстання шырокія колы шляхты. 28 красавіка ў Гародні створана мясцовае кіраванне - Парадкавая камісія. У красавіку-траўні паўстанцы ўзялі ўладу ў Берасці, Ваўкавыску, Слоніме, Наваградку, Ашмянах, Кобрыне, Лідзе, Браславе, у Жамойці. Расійскія войскі вымушаны былі адступіць за мяжу 1793 г. - да Менска, Нясвіжа, Пінска. Найвышэйшая літоўская рада абвясціла Ясінскага галоўнакамандуючым узброенымі

Тадэвуш Касцюшка

Якуб Ясінскі

Міхал Клеафан Агінскі

сіламі ВКЛ, яму прысвоена званне генерал-лейтэнанта. У траўні 1794 г. Ясінскі вёў баі, каб ліквідаваць пагрозу Вільні з усходу, 7 траўня яго дывізія нанесла паражэнне рускаму войску каля вёскі Палыны (непадалёку ад Ашмян). У гэтай бітве ўдзельнічала да 5 тысяч сялян з сякерамі, косамі, віламі, дзідамі.

12-16 чэрвеня М.К. Агінскі спрабаваў глыбокім рэйдам узяць паўстанне ў Менскай губерні. Яго адзел прайшоў праз Валожын і Івянец, але ў бітве пад Вішневам быў разбіты. У жніўні Агінскі з новым адзінаццацітысячным Браслаўшчыну на Дынабург (Даўгаўпілс), каб адцягнуць ад Вільні расійскія войскі. У 2-й палове жніўня 3-тыс. адзел палкоўніка С. Грабоўскага правёў новы рэйд у Менскую губерню, прайшоў праз Івянец, Ракаў, Койданава, Пухавічы, Асіповічы, Бабруйск, але быў вымушаны адступіць на Глуск і Любань і 4 верасня ў выніку Любанскага бою 1794 г. быў разбіты. Расійскае камандаван-

Стэфан Грабоўскі

не сканцэнтравала 3 карпусы (12 тысяч салдат) пад камандаваннем генерала Б. Кнорынга, І. Германа, П. Цыцыянава і зноў кінула іх на Вільню. 11 жніўня горад быў акружаны і пасля бою 12 жніўня капітуляваў. Дывізія войска ВКЛ адступіла да Гародні, куды пераехалі паўстанцкія ўлады...

Вікіпедыя.

Пасля разгрому паўстання на тэрыторыі Беларусі і Жамойці ліцвінскія аддзелы адышлі на тэрыторыю Польшчы і прадоўжылі змаганне. Пра гэта чытайце на ст. 4.

ЗЯНОНУ ПАЗНЯКУ - 70

Зянон Станіслававіч ПАЗНЯК (нар. 24 красавіка 1944) - беларускі палітык і грамадскі дзеяч, адзін з заснавальнікаў Беларускага Народнага Фронту "Адраджэньне", старшыня Кансерватыўна-Хрысціянскай Партыі - БНФ, археолаг, мастацтвазнавец, пісьменнік, паэт. Кандыдат мастацтвазнаўства (1981). Унук вядомага беларускага дзеяча ў міжваеннай Польшчы Янкі Пазняка.

Зянон Пазняк нарадзіўся ў мястэчку Суботнікі Іўеўскага раёна Гарадзенскай вобласці. Тут жа скончыў сярэднюю школу. У 1967 годзе скончыў Беларускае дзяржаўнае тэатральна-мастацкае інстытут, мастацтвазнаўчае аддзяленне. У 1972 годзе скончыў аспірантуру пры Інстытуце этнаграфіі, мастацтвазнаўства і фальклору Акадэміі Навук Беларусі. У 1981 годзе ў Ленінградзе абараніў дысертацыю па гісторыі беларускага тэатра.

У 1988 годзе адкрыў для беларускай і сусветнай грамадскасці і археалагічна даследаваў масавыя пахаванні людзей у Курапатах, расстраляных органамі НКУС. Зянон Пазняк - адзін з актыўных заснавальнікаў і Старшыня Мартыралогу Беларусі (1988) і Беларускага Народнага Фронту "Адраджэньне" (1988).

З траўня 1990 года па студзень 1996 года - дэпутат Вярхоўнага Савета 12-га склікання, кіраўнік дэпутацкай Апазіцыі БНФ у Вярхоўным Савеце. Быў чальцом канстытуцыйнай камісіі Вярхоўнага Савета БССР і Рэспублікі Беларусь 12-га склікання.

У сакавіку 1996 года, унікаючы магчымых арышту і фізічнага знішчэння за палітычныя погляды і публічныя выступленні, пакінуў Бела-

русь разам з Сяргеем Навумчыкам.

Пазняк захаваў беларускае грамадзянства, усе гадзі на эміграцыі займаецца выключна палітыкай, сустрасце з палітыкамі, грамадска і журналістамі розных краінаў. Аўтар шэрагу кніг.

Вікіпедыя.

80 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Конана

КОНАН Уладзімір нарадзіўся 23 красавіка 1934 года ў вёсцы Вераскава Наваградскага раёна. Беларускі філосаф, гісторык, культуролаг, літаратурны крытык. Доктар філосафскіх навук па спецыяльнасці эстэтыка (1982). Скончыў БДУ (1959), працаваў настаўнікам і дырэктарам Стрэўскай 8-гадовай школы, пазней - у Інстытуце філосафіі і

права АН БССР; доктарская дысертацыя прысвечана тэме: "Станаўленне і развіццё эстэтычнай думкі на Беларусі з X стагоддзя па 1917 год". З 1991 загадчык аддзела гісторыі і тэорыі культуры Нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтра імя Ф. Скарыны. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі 1984 за ўдзел у напісанні цыкла калектыўных манаграфій па гісторыі філосафскай і грамадска-палітычнай думкі Беларусі (апублікаваны ў 1973-1980). Даследуе

тэарэтыка-метадалагічныя праблемы філосафіі і культуралогіі, гісторыю эстэтычнай думкі, гісторыю беларускай культуры, беларускі фальклор, гісторыю і сучасны стан беларускай літаратуры, пытанні фалькларыстыкі і літаратуразнаўства Беларусі, архетыпы і сімвалы беларускага мастацтва, праблемы рэлігіязнаўства. Аўтар прац "Развіццё

эстэтычнай думкі ў Беларусі (1917-1934 гг.)" (1968), "Ад Рэнэсансу да класіцызму" (1978), "Ля вытокаў самапазнання: Станаўленне духоўных каштоўнасцей у святле фальклору" (1989), "Святло для людзей: Родная мова і культура ў эпоху перабудовы" (1989), "Боская і людская мудрасць: Францыск Скарына: жыццё, творчасць, светапогляд" (1990), "Святло паэзіі і цені жыцця: Лірыка Максіма Багдановіча" (1991) і інш. Апошнія манаграфіі: "Ксёндз Адам Станкевіч і каталіцкае адраджэнне ў Беларусі. - Мн., Выд. "Про Хрысто", 2003; "Беларуская мастацкая культура эпохі Сярэднявечча і Рэнэсансу". - Мн., Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М. Танка, 2006.

Уладзімір Конан памёр уноч з 5 на 6 чэрвеня 2011 г. "Патрыярха беларускай філосафіі" не стала на 78 годзе жыцця.

Вікіпедыя.

ISSN 2073-7033

Беларусь - гэта наша святыня. І нічыя больш...

Наша жыццё, колькі б яно ні доўжылася, гэта не толькі пастаянны клопат пра задавальненне матэрыяльных патрэб. Асабліва, калі яно, жыццё чалавека, як бы набліжаецца да свайго фінішу і той, азіраючыся назад, менш за ўсё ўспамінае, што ён некалі еў і піў, як і менш за ўсё задумваецца, што з матэрыяльных каштоўнасцяў яму ўдалося нажыць за пражытыя гады. Усё гэта нібы было і прайшло, не пакінуўшы ўнутры прыкметнага следу.

На схіле сваім чалавек раптам (і часцей за ўсё) ловіць сябе на думцы, што яго ўжо больш за ўсё хвалюе цяпер, як наогул пражыў дадзеныя яму лёсам і Богам гады, колькі праўды і няпраўды сустрэў ад іншых і ўчыніў сам, колькі добрых і дрэнных крокаў на ягоным асабістым жыццёвым рахунку.

А яшчэ чалавек нечакана для яго самога задумваецца над сэнсам свайго зямнога існавання: дзеяча чаго нарадзіўся і жыў, ці выканаў тую місію, якая, несумненна, была ўскладзена ад нараджэння. Хутчэй за ўсё такое закладзена ў кожным чалавеку (калі не ў кожным, дык у большасці людзей) недзе глыбока ў падсвядомасці і незалежна ад усвядоўна яго адукацыі і сацыяльнага становішча, раней ці пазней, нібы тая нябачная маленькая крынічка, выбываецца знутры менавіта такімі пытаннямі: як пражыў, што пакінуў пасля сябе не толькі сваім блізкім, але і наогул людзям, краіне, у якой нарадзіўся і жыў. Верыць чалавек у Бога ці не, усё роўна яго будзе хваляваць рэчнае пытанне:

"А што, калі ёсць суд - пазаямыны, нябесны, Боскі, усе роўныя які, але суд, на якім прыйдзецца трымаць адказ за свае жыццё?". Так, відаць, уладкаваны чалавек, што ён аніж не ў стане пазбегнуць такіх пытанняў, як бы спадзяваўся на гэта. Бо, як кажуць, не ад нас тое, а дадзена звыш...

Як дадзена, звыш, ад якіх бацькоў нарадзіцца, якую гісторыю шанаваць, з якіх слынных людзей, некалішніх і сучасных, браць прыклад, чыю справу працягваць ужо сваімі справамі і словамі, у рэшце рэшт, на якой мове вымаўляць тыя словы. Бо як і бацькі нашы, і краіна, у якой нарадзіўся і жывеш, так і мова продкаў нашых - усё гэта дадзена нам звыш. Хоць і ўсведамляем мы змест гэтага самага "звыш" хутчэй інтуітыўна, падсвядома, расплывіста, толькі ж ведаем, падазраем, адчуваем, што ёсць недзе гэтае "звыш", ёсць. Ці не таму не-не дык выскоквае з нас праніклівае і безапеляцыйнае: "Усё ад Бога".

На сябе асабіста пераканаўся ў гэтай ісціне і лічу, што пражыты мною амаль сем дзесяткаў гадоў маюць мне права сцвярджаць менавіта так. Некалі я выходзіўся на савецкіх школьных падручніках - і не толькі па гісторыі. Пазней вывучаў гісторыю сваёй Бацькаўшчыны па тагачасных падручніках пад рэдакцыяй вядомага некалі, а сёння сумнавядомага прафесара Абэцэдарскага, нават здаваў яму залік. Праз нейкі час "паглыбляў" свае веды па не менш вядомай "Гісторыі КПСС" пад рэдакцыяй Панамарова і іншых адна - і двухтомных "Лекцыяў" па гісторыі зноў такі сумнавядомай партыі. Дзе цяпер тыя пад-

ручнікі, як і дзе іхнія аўтары, у рэшце рэшт як і дзе тая партыя? Адышлі ў нябыт, не вытрымалі выпрабавання часам, бо Праўда перамагла фальш і Час, гэты найвялікшы і найсправядлівы суддзя, раздаў кожнаму належнае. І гэта таксама не абышлося без "звыш" - і ныйнакш.

Як ужо ні нявечылася, як і кім толькі ні перапісвалася за стагоддзі гісторыя нашай Беларусі, як і фальсіфікавалася рознымі кан'юктурнымі гісторыкамі, як праўда ўсе роўна прабівалася з месіва бясконных выдумак, нібы тая расліна зпад асфальту на ўскрайку дарогі. І сёння ў маёй хатняй бібліятэцы, але на розных паліцах, месца і стаўшых ўжо рэліктавымі тэаэсэраўскія і капэсэсаўскія падручнікі як узоры бессаромнай хлусні. І шматлікія кнігі пра мінулае і сённяшніе маёй Бацькаўшчыны, прысутнасць якіх радуе вока і сагравае душу сваім праўдзівым зместам, напоўненым гонарам за гераізм і мужнасць нашых продкаў, што коштам уласнай крыві і ўласнага жыцця адстойвалі волю і незалежнасць, сваю мову, сваё права людзям звацца.

Так, не заўсёды гэта ўдавалася, бо занадта ж часта кваліфікацыя і сацыяльнае становішча, раней ці пазней, нібы тая нябачная маленькая крынічка, выбываецца знутры менавіта такімі пытаннямі: як пражыў, што пакінуў пасля сябе не толькі сваім блізкім, але і наогул людзям, краіне, у якой нарадзіўся і жыў. Верыць чалавек у Бога ці не, усё роўна яго будзе хваляваць рэчнае пытанне:

"А што, калі ёсць суд - пазаямыны, нябесны, Боскі, усе роўныя які, але суд, на якім прыйдзецца трымаць адказ за свае жыццё?". Так, відаць, уладкаваны чалавек, што ён аніж не ў стане пазбегнуць такіх пытанняў, як бы спадзяваўся на гэта. Бо, як кажуць, не ад нас тое, а дадзена звыш... Якім чынам, на гэты галоўны жыццёвы каштоўнасці суседзі як з захаду, так і з усходу, бо надта ж прынадным, спакучлівым кавалачкам бачылі для сябе тагачасную Літву, тагачаснае Вялікае Княства Літоўскае з яго еўрапейскім, пабудаваным на дасканалых законах грамадскім моваў, якая няспынна развівалася і нават дадатна ўплывала на развіццё моваў суседніх краін. Пра гэта не без гонару казалі ды пісалі як уславійшыся свой край і сваю мову асветнікі і пісьменнікі Кірыла Тураўскі і Францыск Скарына, Мікола Гусоўскі і Адам Міцкевіч, Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч і Францішак Багушэвіч, Максім Гарэцкі і Янка Купала, так і гісторыкі. Не, не тыя, якія і сёння ніяк не развітаюцца з калі-ктуршчынай, служачы больш уладам, чым свайму народу, а тыя, для каго праўда ў асвятленні мінулага і сучаснай гісторыі Беларусі была прадыктавана ўласным сумленнем, няўтоенай любоўю і адказнасцю за будучыню сваёй Бацькаўшчыны. Гэта Вацлаў Ластоўскі і Усевалад Ігнаціўскі, Іосіф Юхо і Леанід Лыч, Мікола Ермаловіч і Анатоль Грыцкевіч, Уладзімір Арлоў і Кастусь Тарасаў, Вітаўт Чаропка і мой шаноўны зямляк Генадзь Сагановіч. Гэта іх гістарычныя працы не толькі ўпрыгожваюць паліцы маёй хатняй бібліятэкі, але і сваім зместам дапамагаюць спасцігнуць сапраўдную, а не падтасаваную гісторыю маёй Радзімы - Беларусі, выходзілі гонар за яе велічыню мінулае і ўмацоўваюць ува мне веру, што і будучыне Бацькаўшчыны будзе такім жа гераічным, годным і шчаслівым.

А яшчэ ў маёй бібліятэцы ёсць кнігі і былых так званных "нацдэмаў", імёны якіх, рэпрэсаваных у тую бесчалавечную 30-я гады мінулага стагоддзя, уацкерэлі толькі пасля таго, як Беларусь стала незалежнай дзяржавай. Ёсць таксама кнігі ці асобныя артыкулы так званных "калабарацыяністаў", людзей з не менш трагічным

лёсам, якія ва ўсіх, нават самых складаных сітуацыях, змагаліся за незалежнае ад усяляка - і белых, і чырвоных - ворагаў беларускага гаспадарства. Сваю не паказушнюю, а даказаную дзесяцігоддзямі эмігранцкага жыцця любоў да Бацькаўшчыны, адданасць ёй і роднай мове яны пранеслі праз усё сваё няпросте, амаль драматычна-трагічнае жыццё, у чым я пераканаўся, не без захаплення і з нястрымнымі сльзмамі на вачах слухаючы некаторых з іх на Першым з'ездзе беларусаў Свету. Ззялі няўтоеным шчасцем іх твары ад таго, што дачка яны ўсё ж свайго часу, змагі, нарэшце, хоць на схіле свайго жыцця ступіць на родную зямлю. Надзей, што мара пра вольную Беларусь нарэшце спраўджуецца, прасякнуты былі іх выступы. Але прагледзілі і трывога: ці канчатковая гэта перамога, ці не будзе адступлення ў высакордоннай справе адраджэння іхняй Бацькаўшчыны.

На жаль, як была некалі, так і застаецца сёння тэба для такой трывогі. Той працэс беларусізацыі, якім прыкметна вызначаліся першыя гады нашай незалежнасці, сёння не менш прыкметна страчвае сваю хаду. Яшчэ радзей, чым некалі, гучыць у нашых гарадах і вёсках роднае беларускае слова. Няўмольна знікае яно і з нашых агульнаадукацыйных школ, наогул адсутнічае ў вышэйшых і сярэдніх навучальных установах. Да болю недастаткова, хоць і лічыцца дзяржаўнай ці адной з дзвюх дзяржаўных, наша мова выкарыстоўваецца ў сродках масавай інфармацыі. Увачавідкі працэсу русіфікацыі, які заахвацаецца і ажыццяўляецца нейкімі нябачнымі сіламі, без сумнення, як вонкавымі, так і ўнутранымі, праўдзівымі, за што асабліва крыўдан. Змаганне за беларускасць набыло сёння дастапожа жорсткі характар, сапраўднае супрацьстаянне, у якім усё больш перацярпае тых, хто хоча бачыць Беларусь аўрапейскай, дэмакратычнай, цывілізаванай дзяржавай, са сваёй мовай і праўдзівай гісторыяй.

Менавіта праўдзівай, а не такой, якой падаюць нам некаторыя сучасныя гісторыкі накіталі Льва Крыштаповіча, 150-цістаронкавая кніга якая ўразіла, а дакладней, абразіла мяне, як беларуса, не толькі сваім зместам, але нават і назвай: "Беларусь як руская святыня" (Мінск, "Бонем", 2011 г.). Вось ад гэтай, ныйнакш як здзеклівай назвы і адштурхоўваецца гэты гісторык, са скуры вылузваючыся на працягу ўсёй кнігі, каб пераканаць нас, беларусаў, што аніякія мы не беларусы і што не было і няма гэткага народа як беларусы, а разам з ім і ўкраінцы. Проста рэжыць вочы шматкроць спажывання ў кнізе словазлучэнні "рускі народ", "тутэйшы народ" побач з узятым у дужкі тлумачэннем, што маюцца на ўвазе беларусы і іх суседзі ўкраінцы.

Полацкае княства, па Крыштаповічу, гэта не што іншае як руская зямля, якая з-за татара-мангольскага нашэсця на Кіеўскую Русь і была захопленая разам з некаторымі іншымі княствамі, размешчанымі на тэрыторыі сучаснай Беларусі, князямі Літоўскай дзяржавы. Менавіта сцвярджаючы так і спасылаючыся на яшчэ аднаго,

у савецкага расійскага гісторыка Пашуты, Крыштаповіч "адкрывае" нам вочы на тое, што як і Статуты ВКЛ, так і сама тагачасная дзяржава была не руска-літоўскай ці Беларуска-літоўскай, а толькі Літоўскай дзяржавай, што з'яўляецца, быццам бы, красамойным абвэржэннем "росказнёй беларусізацыі" (двухкоссі аўтара кнігі) пра літоўска-беларускую дзяржаву і балцкі субстрат.

Не веру! - амаль крычу я ўслед за Станіслаўскім. Не веру розным Каяловічам, Пашутам і Крыштаповічам, якія ператваралі і працягваюць ператварыць гісторыю беларускай дзяржаўнасці ў аб'ект палітычнага гандлю.

Не веру ў тое, што гетман Канстанцін Астрожскі, які гэтак паспяхова разбіў са сваім у тры разы меншым войскам расейскае ў 1514-м годзе пад Воршай, на доўга адбіўшы ахвоту ўсходняга суседа напасці на ВКЛ, з'яўляўся прыхільнікам Расейі, а тагачасная вайна расейцаў з літвінамі была вайной не паміж рускай і беларускай дзяржавамі, а паміж Расейяй і Літвой, г.зн. Летувой ці Жамоўяй.

Не веру, бо веру, паўтараючы Крыштаповіча, "нацыяналістычным" гісторыкам, такім як Вацлаў Ластоўскі, Генадзь Сагановіч, Уладзімір Арлоў, Леанід Лыч. Бо ўжо ведаю, што нацыяналізм, як нам ні сцвярджала яшчэ нядаўна савецкая гістарычная навука, быў і застаецца неабходнай умовай узнікнення дзяржаўнасці, а сёння яшчэ і ўзнікнення дэмакратыі. Вось чаму і расейцы з іх аўтарытарнай улады, і нашы ўласныя аўтэраты як агню баяцца слова "нацыяналізм". Ім па-ранейшаму больш па душы бесцясны інтэрнацыяналізм, які ў адной імперыі-метраполіі аб'ядноўваў шэраг каўказскіх, сярэдняазійскіх і прыбалтыйскіх краін, Беларусь і Украіну. Існаванне міфічнай Саюзнай дзяржавы - гэта ўсё з той жа оперы. Як інкарнацыя Беларусі ў выніку трох падзелаў Рэчы Паспалітай на доўга вырвала радзіму нашых продкаў з агульнаеўрапейскага цывілізавага кантэксту, пра што ў сваёй неабароненай па зразумелых прычынах дысертацыі п'саў беларускі гісторык Я. Анішчанка, так і па сёння адмаўляецца расейскімі вучонымі, што менавіта Беларусі, з'яўляючыся стрыжнем ВКЛ, мела сваю эпоху і Рэнесансу, і Рэфармацыі і ўяўляла сабою аніж не заходнія рускія землі, была ўсходнім аванпостам еўрапейскай культуры.

Л. Крыштаповіч у сваёй кнізе ўсё ж прызнае, што беларуская народнасць існавала: але пачатак яе складання адносіць да канца XVI - пачатку XVII стагоддзя. Ці ж не перабора гэта? Ці не ХІ стагоддзям у вядомай аповецці пра Рагнеду фіксуецца ўсведамленне старажытнымі беларусамі сваёй адметнасці? Хіба ж не тады беларускія плямёны крывічоў і дрыгавічоў, аб'яднаўшыся, стварылі магутную дзяржаву Полацкае княства, якое і стала ядром беларускай нацыі і дасягнула свайго найвышэйшага ўздыму ў ХІ стагоддзі?

Нарэшце, хто як не беларускі князь Міндоўг запачаткаваў беларускую дзяржаву з назовам Літва ажно на тры стагоддзі раней і ў 1253-м годзе каранаваўся ў Наваградку, які

з'яўляўся сталіцай беларускага каралеўства да таго часу, пачулі другі вялікі князь Гедзімін не перанёс яе з Наваградка ў заснаваную ім жа Вільню. Што тычыцца сцвярджэння Крыштаповіча пра тое, што назва Літва пайшла нібыта ад сучасных літоўцаў, а таму ніякія не беларусы, а менавіта літоўцы гаспадарылі ў Вялікім Княстве Літоўскім, адваяваўшы яго тэрыторыі ад расейцаў, дык і яна не вытрымлівае аніякай крытыкі. Не здарма ў адным са сваіх гістарычных даследаванняў пад назвай "Па слядах аднаго міфа" Мікола Ермаловіч, гэты незвычайна мужны і адданы беларус, на падставе ўласнага прычытання летапісаў даказаў, што старажытная Літва знаходзілася аніж не там, дзе сучасная Летувя, а таму Вялікае Княства Літоўскае - не літоўская заваёва, а спрадвечна беларуская дзяржава (з чым пагадзіўся другі выдатны гісторык-беларус Анатоль Грыцкевіч). М. Ермаловіч цалкам абвэрнуў міф, якога ўпарта і доўга прытрымлівалася афіцыйная гістарычная навука.

А як прымітыўна выглядае абвінавачванне Крыштаповічам сучасных беларускіх гісторыкаў дэмакратычна-нацыянальнага кітгалту ў тым, што яны пішуць гісторыю пад дыктоўку сваіх заакіянічскіх апекуноў і, канешне ж, за вялікія грошы. Да болю знаёмы прыём! Цяжка нават сказаць, чаго тут больш: непрыкрытага цынізму ці такой жа непрыкрытай нянавісці да ўсяго беларускага. Вось і Таварыства беларускай мовы, як і іншыя, па выразу Крыштаповіча, усемагчымы суполкі, не абышоў ён, сваёй увагай, якія, на яго думку, падшырай развіцця нацыянальнай культуры беларускага народа за шчодрое фінансаванне заходнімі фондам абвесцілі не што іншае як "Крыжовы паход супраць Гісторыі", намагаючыся даказаць, што ў часы ВКЛ Беларусь валодала не толькі дзяржаўнасцю, але і была канчатковым пунктам заходнееўрапейскай культуры, супрацьстаячай "варварству" Маскоўскай дзяржавы. Але ж хіба гэта не так? Ці не гісторыя Беларусі - гэта ныйнакш як гісторыя супрацьстаяння захопніцкім памкненням Расейі? Хіба не Расейя некалішняя, як і Расейя сённяшняя, рабіла і робіць усё, каб дарэшткі зрусіфікаваць усё беларускае і ў першую чаргу беларускую мову, якая, як вядома, з'яўляецца душой народа, падмуркам нацыі і дзяржаўнасці.

Можна бясконца прыводзіць тыя месцы з кнігі Л. Крыштаповіча "Беларусь як руская святыня", выдадзенай сумніўным накладам у 300 асобнікаў, дзе без усялякага прыкрыцця і без аніякага сумлення абражаецца гісторыя нашай старажытнай краіны. Выказаецца няўтоёваная пагарда да гістарычных сведчанняў А. Міцкевіча, У. Сыракомлі, К. Каліноўскага, В. Ластоўскага. Дапускаюцца інсінуацыі з многімі ужо добра даследаванымі і даказанымі фактамі і падзеямі беларускай гісторыі.

Я - не гісторык, але я - беларус, і кніга Л. Крыштаповіча, якую мая знаёмая Людміла Ручіч напаткала чамусьці у праваслаўнай царкве, у мяне анічогак акрамя абурэння не вылікала, яна яшчэ раз сведчыць, што працягваецца нахаб-

ны наступ з боку ўсходняга суседа, а дакладней з боку крамлёўскіх правядыроў (просты расейскі народ тут не прычыям), каб вярнуць Беларусь у той буферны стан, у якім знаходзілася яна з часоў царызму і з якога, дзякуючы развалу апошняга ў свеце імперыі СССР выкарабкалася і стала фактычна, а не фармальна суверэннай дзяржавай. Вось гэта і не дае спакою расейскім шавіністам, якія ніяк не хочуць змірыцца з гэтым абмежаваннем сваёй імперыі, а таму і сцвярджаюць, што беларусы ў многім больш рускія, чым вялікаросы, і што сутнасць беларускасці не што іншае як агульнаарускі патрыятызм.

Я за свае амаль 70 пражытых гадоў не магу ўспомніць аніякай іншай кнігі, якая магла б параўнацца са зместам такога фальшывага і, па ўсяму відаць, заказнога твора Льва Крыштаповіча, кніга якога, на маю думку, не што іншае як засланы ў Беларусь "казачок" з агентурнай мэтай ускаламуціць абуджаную за апошнія гады нацыянальную свядомасць беларусаў і скіраваць яе на лёкайскае кленчанне перад усходнім суседам, на адмаўленне свайго гераічнага мінулага, сваёй дзяржаўнасці і мовы, усяго астатняга, на чым трымаецца наша дзяржаўнасць і незалежнасць.

Такі мой асабісты вывад пасля прачытання кнігі "Беларусь як руская святыня". Я выказаў свае думкі, якія нікому не збіраюся навязваць. Але разам з тым лічу, што нельга пакідаць па-за ўвагай тое, што заслугоўвае водпаведзі, як нельга дапусціць, каб хлусня зацьмявала праўду, тым больш - перамагала яе. Каб тая ж хлусня не спаруджала такой з'явы, якая мела месца на нашай Косаўшчыне, звязанай са святой памяццю пра нацыянальнага героя Беларусі Тадэуша Касцюшкі, а менавіта ў вёсцы Былавічы, дзе з'явіліся тры крыжы з наступнымі надпісамі па-расейску: "Святая Русь", "Вера, царь и отечество", "Прости, государь"... Бо якое гэта мае дачыненне да нашай беларускай гісторыі? Каму гэта па-ранейшаму трызніцца, што заняволенае расейскімі "гасударамі" Беларусі прынясе ёй волю і шчасце?

Ці не супраць такога заняволенага спакоя веку былі беларусы, а мужна і самахварна змагаючыся ў шэрагах паўстанцаў пад кіраўніцтвам таго ж Касцюшкі і яшчэ аднаго нацыянальнага героя Кастуся Каліноўскага? Дорага абышлася тая барацьба за вольную і незалежную Беларусь. Але ці не адтуль бярэцца вытокі нашай сённяшняй незалежнасці? А таму не павінна быць месца ўслаўленню цароў і ўсялякіх іншых ворагаў нашага суверэнітэту. Гэта недапушчальна нават часова, нават калі ты перакананы, што Гэты найсправядлівы суддзя, усяроўна ўсё паставіць з галавы на ногі і асудзіць, як і тую ж абездаршчыну, махлярства і здзек над гісторыяй. Перш за ўсё над нашай, беларускай гісторыяй. Бо, як вядома, жыццё кароткае, а Радзіма - вечная. Адродзіцца, і ўжо навечна, і наша Радзіма - Беларусь, наша, беларуская, і нічыя іншая святыня.

Мікалай Рымач,
пенсіянер
г. Івацэвічы.

ПРОЗВІШЧЫ БЕЛАРУСІ: НАЙМЕННІ ПІСЬМЕННІКАЎ

(Працяг.)

Філіповіч (Марыя Ф.) - форма бацькаймення ад антрапоніма *Філіп* з акрэнтаваным фармантам *-овіч* і семантыкай 'нашчадак названай асобы'. Адымінавае прозвішча: *Філіп - Філіповіч*.

Фядосік (Анатоль Ф.) - дэрыват з суфіксам *-ік* ад антрапоніма *Фядос* з семантыкай 'нашчадак названай асобы' (*Фядос-ік*). Адымінавае ўтварэнне: *Фядосіч - Фядос - Фядосік*.

Хадановіч (Ігар Х.) - форма бацькаймення з фармантам *-овіч* ад антрапоніма *Ходан* з семантыкай 'нашчадак названай асобы' (*Хадан-овіч*). ФП: *ходацца* ('дужацца, бароща' - "Вялікі слоўнік беларускай мовы" Ф. А. Піскунова (2012, с. 1065) - *ходан* ('той, хто холадэцца' ('дужацца, борашча') - *Ходан* (мянушка, потым прозвішча) - *Хадановіч*.

Хадкевіч (Тарас Х.) - форма бацькаймення з фармантам *-евіч* ад антрапоніма *Хадко* з семантыкай 'нашчадак названай асобы' (*Хадк-евіч*). ФП: *хадзіць - хадко* (ад *ходкі* 'які хутка рухаецца, лёгкі на ходу') - *Хадко* (мянушка, пазней - прозвішча) - *Хадкевіч*.

Харкоў (Пётр Х.) - форма прыналежага прыметніка з суфіксам *-оў* ад антрапоніма *Харок* з семантыкай 'нашчадак названай асобы' (*Харок* р.скл. *Харка - Харк-оў*). ФП: *хорь* (рас.- белар. 'тхор') *Хорэк - Харок - Харкоў*.

Харужая (Вера Х.) - змененая форма ад *Харунжася*: *Харунжы* ад апелятыва *харунжы* - гістар. 'сцяганосец у войску', 'малодшы афіцэрскі чын у казакскім войску і асоба, якая мела такі чын'.

Хатулёў (Пятро Х.) - прыметнікавая форма з суфіксам прыналежнасці *-ёў* ад антрапоніма *Хатуль* з семантыкай 'нашчадак названай асобы'. Утваральнае слова *Хатуль* - семантычны дэрыват ад апелятыва *хатуль* 'вялікі клунак рэчаў, звязаных у хустку, носілку і пад., які звычайна носіць за спіной'. ФП: *хата - хатуль - Хатуль* (мянушка, потым прозвішча) - *Хатулёў*.

Хатэніка (Антаніна Х.) - семантычны дэрыват ад апелятыва *хатэніка* 'невялікая несамавітая хата' (варыянт з цеканнем - *хацэніка*). Слова *хатэніка* ўласціва паўднёва-заходнім гаворкам Беларусі (Брэстчына, паўдзень Гродзеншчыны). ФП: *хата - хатанька - хатэніка - Хатэніка*.

Хацкевіч (Рыгор Х.) - форма бацькаймення з фармантам *-евіч* ад антрапоніма *Хацко* з семантыкай 'нашчадак названай асобы' (*Хацк-евіч*). ФП: *хацець - хацько* ('хто шмат хоча') - *Хацько* (мянушка, пазней прозвішча) - *Хацкевіч - Хацкевіч*. А таксама як адымінавае прозвішча: *Фёдар - Ходар - Ходко - Ходько - Хотка - Хаткевіч - Хацкевіч*. (М. Бірыла. Беларуская антрапанімія. 1982, с. 123).

Хвалей (Яўген Х.) - мажлівы семантычны дэрыват ад апелятыва *хвалей* - утварэння з суфіксам *-ей* ад *хваліць* (*хваліцца*): *хвал-ей* 'хвалько'. Як і *маніць - маней* 'хлус'; *варажыць - варажэй*. ФП: *хваліцца - хвалей* ('хвалько') - *Хвалей*.

Хлябцэвіч (Яўген Х.) - форма бацькаймення з фармантам *-эвіч* ад антрапоніма *Хлябец* і семантыкай 'нашчадак названай асобы' (*Хлябц-эвіч*). ФП: *хлеб - хлябец* (пчал. 'пярца') - "Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча". Т. 5, с. 401. ФП: *чапачь - чанега - Чанега*.

Чобат (Алесь Ч.) - семантычны дэрыват ад апелятыва *чобат* ("Расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік" В. Ластоўскага: *чобот* украінск. бот, боты. Падае слова *чобаты* і Слоўнік паўночна-заходняй Беларусі: *Чобаты 'боты'*. ФП: *чобат* (бот) - *Чобат* (мянушка) - *Чобат* (прозвішча).

Чыгрын (Іван Ч.) - дэрыват з прыналежагым суфіксам *-ын* ад антрапоніма *Чыгра* з семантыкай 'нашчадак названай асобы' (*Чыгр-ын*). Утваральнае слова *Чыгра* - мажлівы семантычны дэрыват ад *цігра* (перан. лаянк.) 'хто злы, робіць шкоду' (Слоўнік паўночна-заходняй Беларусі... т. 5, с. 359). Мена *ч/ч* у гаворках Гродзеншчыны нязрэдка з'ява: *цяррэшня* і літар. *чаррэшня* і пад.

Цэляш (Мікола Ц.) - семантычны дэрыват ад апелятыва *цэляш* 'кавалак дрэва' - утварэнне ад *цэлы* (не паколаты) (*цел-еш*). У артыкуле пра пісьменніка даюцца два варыянты прозвішча: *Цэляш (Цэляш)* Мікола. У слоўніках фіксуецца другі варыянт апелятыва: *целеш* і *цэляш* 'круглыя'. ФП: *цэлы - целеш - Целяш*.

Цяжкі (Артур Ц.) - семантычны дэрыват ад апелятыва - прыметніка *цяжкі*, які мае розныя значэнні (у тлумачальных слоўніках іх 10) 'які мае вялікую вагу', 'вялікі, грузны' (пра чалавека, жывёлу), 'сумны, змрочны, панурны, неясёлы' і інш. ФП: *цяга - цяжкі - Цяжкі* (мянушка) - *Цяжкі* (прозвішча).

Чабан (Тамара Ч.) - семантычны дэрыват ад апелятыва *чабан* 'пастух, які пасевачы статак' (пазычанне з шэрагу моў).

Чабор (Янка Ч.) - семантычны дэрыват ад апелятыва *чабор* 'травяністая духмяная расліна сямейства губакветных з дробнымі ружова-ліловымі ці белымі кветкамі'. ФП: *чабор* (расліна) - *Чабор* (мянушка) - *Чабор* (прозвішча).

Чаўскі (Міхась Ч.) - адтапанімічнае ўтварэнне ад *Чаўскы* з суфіксам *-скі*. ФП: *Чаўскы* (геагр. назва) - *Чаўскі* (з паселішча Чаўскы) - *Чаўскі*.

Чамярыцкі (Вячаслаў Ч.) - адтапанімічнае ўтварэнне з суфіксам *-ыцкі* (*-іцкі*) (*Чамярыцкі*) або ад апелятыва *чамярыца* 'травяністая ядавітая лугавая расліна сямейства лілейных, якая выкарыстоўваецца ў медыцыне' ці ад базавага слова *чэмер* з тым самым значэннем.

ФП: *чэмер - чамярыца - Чамярыцкі*.

Чанега (Уладзімір Ч.) - семантычны дэрыват ад апелятыва *Чанега* - утварэння з фармантам *-ега* ад *чапачь* 'закранаць, выклікаць на размову, пэўнае дзеянне', 'умешвацца ў чые небудзь справы', а таксама ад *чапачь* 'павольна ісці' (Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. Т. 5, с. 401). ФП: *чапачь - чанега - Чанега*.

Шлюбскі (Аляксандр Ш.) - дэрыват з суфіксам *-скі* ад *шлюб* 'сямейны саюз мужчыны і жанчыны', 'сумеснае законнае іх жыццё', а таксама 'абрад, цырымонія ўступлення ў такі саюз'. ФП: *шлюб - Шлюб* (мянушка, потым прозвішча) - *Шлюбскі*.

Шніп (Віктар Ш.) - семантычны дэрыват ад апелятыва *шніп* 'дэталі адзення' ("Вялікі слоўнік беларускай мовы" Ф.А. Піскунова (2012, с. 1103). ФП: *шніп* ('дэталі адзення') - *Шніп* (мянушка асобы) - *Шніп* (прозвішча).

Шпакоўскі (Іван Ш.) - дэрыват з суфіксам *-оўскі* ад *Шпак* як прэстыжная форма антрапоніма; або адтапанімічнае ўтварэнне ад уласнай назвы паселішча *Шпакі* ці вытворнай *Шпакова* ('уладанне Шпака'), у апошнім выпадку - дэрыват з суфіксам *-скі*: *Шпакова - Шпакоўскі*.

Шнілёўскі (Павел Ш.) - дэрыват з суфіксам прэстыжнасці *-ёўскі* ад антрапоніма *Шніль* (*Шніль-ёўскі*). ФП: *шніль* ('спічастая вяршыня чаго-небудзь', 'лябёдка з вертыкальным барабанам ці вертыкальным калаўрот на караблях, на які намотваецца канат') - *Шніль* (мянушка асобы) - *Шніль* (прозвішча) - *Шнілёўскі*.

Шруб (Павел Ш.) - семантычны дэрыват ад апелятыва *шруб* - (муж. род ад *шрубна*) 'шпень, які мае спіральную нарэзку', 'вінт'. ФП: *шруб* (вінт) - *Шруб* (мянушка чалавека) - *Шруб*.

Шукайла (Паўлюк Ш.) - семантычны дэрыват ад апелятыва *шукайла* -ўтварэння ад асновы дзеяслова цяпер. часу *шукай* - з выкарыстаннем суфікса *-ла* (*шукай-ла*). ФП: *шукаць - шукай-ла - Шукайла* (мянушка, потым прозвішча).

Шупенька (Генадзь Ш.) - дэрыват з суфіксам *-енька* ад антрапоніма *Шупа* з семантыкай 'нашчадак названай асобы' (*Шуп-енька*). ФП: *шупіць* ('разумець, шалопіць') - "Вялікі слоўнік беларускай мовы" Ф.А. Піскунова (2012, с. 1108), а таксама *шупкі* 'здагальны (тамсама) - шупа ('разумны, здагальны чалавек') - *Шупа* (мянушка) - *Шупа*.

Шутовіч (Янка Ш.) - форма бацькаймення з фармантам *-овіч* ад антрапоніма *Шут* з семантыкай 'нашчадак названай асобы' (*Шут-овіч*). ФП: *шут* ('гістарычнае' 'блан', 'штукар', 'камедыйнт') - *Шут* (мянушка, потым прозвішча) - *Шутовіч*.

Швед (Віктар Ш.) - семантычны дэрыват ад апелятыва *швед*, мн. *шведы* 'народ скандынаўскай групы, які складае аснову насельніцтва Швецыі'.

Шклярэўскі (Ігар Ш.) - дэрыват з суфіксам *-эўскі* ад *Шкляр* (*Шкляр-эўскі*), які можа тлумачыцца дваяка: 1) прэстыжная форма ад *Шкляр* (*Шкляр - Шклярэўскі*), 2) адтапанімічнае дэрыват ад назвы паселішча *Шклеры* (населенні яго - з прозвішчам *Шкляр*) або ад *Шклярава* (уладанне *Шклера*). ФП: *шкло - шкляр* ('рабочы, які ўстаўляе шкло, работнік шкляной прамысловасці') - *Шкляр - Шклярава - Шклярэўскі*.

Шутэнка (Гаўрыіл Ш.) - дэрыват з фармантам *-энка* ад антрапоніма *Шут* з семантыкай 'нашчадак'. ФП: *шут* ('штукар') - *Шут* (мянушка, потым прозвішча) - *Шутэнка*.

Шуццо (Іван Ш.) - семантычны дэрыват ад апелятыва *шуццо* - утварэнне з суфіксам *-ко* ад *шуціць* 'жартаваць'. ФП: *шуціць - шуцко* ('жарт') - *шутко* і *шуццо* ('жартаўнік') - *Шуццо*.

Шчадрына (Валянціна Ш.) - форма прыналежага прыметніка з суфіксам *-ына* ад антрапоніма *Шчадра* з семантыкай 'нашчадак названай асобы'. ФП: *шчадраваць* ('святкаваць у час Калядаў - хадзіць па хатах з абрадамі, песнямі, танцамі, прымаючы пачастунак') - *шчадра* ('вясера перад Новым годам') - *Шчадра* (мянушка, потым прозвішча) - *Шчадрына*.

Шчасны (Уладзімір Ш.) - семантычны дэрыват ад апелятыва - прыметніка *шчасны* 'шчаслівы'. ФП: *шчасце - шчасны - Шчасны* (мянушка) - *Шчасны*.

Шчупак (Юзя Ш.) - семантычны дэрыват ад апелятыва *шчупак* 'драпежная прэснаводная прамысловая рыба з доўгім выцягнутым тулавам, вялікай сплюснутай галавой'. ФП: *шчупак* (рыба) - *Шчупак* (мянушка) - *Шчупак*.

Шыманоўскі (Станіслаў Ш.) - утварэнне з суфіксам прэстыжнасці *-оўскі* ад каталіц. *Шыман*: *Шыман-оўскі*.

Шырко (Васіль Ш.) - семантычны дэрыват ад апелятыва *шырко* - утварэнне ад *шыр* (*шыр-ко*). ФП: *шырокі - шыр - шырко* ('характарыстыка чалавека па знешняй прымеце') - *Шырко*. або ад апелятыва *шырка* ('шырыня') - *Шырка - Шырко*. Ці ад *шырка* (плытніцае) ('прыстасаванне для тармажэння плыта ў выпадзе завостранага кала, бярвяна') - *Шырка - Шырко*.

Шэлехаў (Міхаіл Ш.) - прыметнікавая форма з суфіксам прыналежнасці *-аў* ад антрапоніма *Шэлех* з семантыкай 'нашчадак названай асобы'. ФП: *шэлег* 'дробная старажытная манета' - *шэлех* (аглушэнне: *г-х*) - *Шэлех - Шэлехаў*.

Юрчанка (Георгій Ю.) - дэрыват з фармантам *-анка* ад антрапоніма *Юрка* з семантыкай 'нашчадак названай асобы' (*Юрч-анка*). ФП: *Юрый - Юра - Юрка - Юрчанка*.

Якавенка (Васіль Я.) - дэрыват з суфіксам *-енка* ад антрапоніма *Якаў* з семантыкай 'нашчадак названай асобы'. ФП: *Якаў - Якавенка*.

Якаўчык (Клімент Я.) - дэрыват з суфіксам *-чык* ад антрапоніма *Якаў* з семантыкай 'нашчадак названай асобы'. ФП: *Якаў - Якаўчык*.

Якубовіч (Леанід Я.) - форма бацькаймення ад антрапоніма *Якуб* з акрэнтаваннем фармантам *-овіч* і семантыкай 'нашчадак названай асобы'. ФП: *Якуб - Якубовіч*.

Якутаў (Уладзімір Я.) - форма прыналежага пры-

метніка з суфіксам *-аў* ад антрапоніма *Якут* з семантыкай 'нашчадак названай асобы'. ФП: *Якаў - Якут - Якутаў*.

Ялоўчык (Лідзія Я.) - дэрыват з суфіксам *-чык* ад антрапоніма *Яловы* з семантыкай 'нашчадак названай асобы'. ФП: *яловы* ('ялавы, бясплодны') - *Ялавы* (мянушка, пазней - прозвішча) - *Ялоўчык*.

Ялугін (Эрнэст Я.) - дэрыват з прыналежагым суфіксам *-ін* ад антрапоніма *Ялуга* і семантыкай 'нашчадак названай асобы' (*Ялуга - Ялугін*). ФП: *ель* ('дрэва') - *ялуга* ('ельнік') - *Ялуга* (мянушка і прозвішча) - *Ялугін*.

Янішчыц (Яўгенія Я.) - дэрыват ад антрапоніма *Янішка* з фармантам *-ыц* (*-ыч*) і семантыкай 'нашчадак названай асобы'. ФП: *Ян - Янік - Янішка - Янішчыч - Янішчыц* (фінальнае "ц") - вынік дысіміляцыі: *ч-ч - ч-ч*).

Яновіч (Сакрат Я.) - форма бацькаймення ад антрапоніма *Ян* з акрэнтаваннем фармантам *-овіч* (*Ян-овіч*). ФП: *Ян - Яновіч*.

Янушкевіч (Язэп Я.) - форма бацькаймення ад антрапоніма *Янушка* з акрэнтаваннем фармантам *-евіч* і семантыкай 'нашчадак названай асобы'. ФП: *Ян - Януш - Янушка - Янушкевіч - Янушкевіч*.

Янчанка (Мікола Я.) - дэрыват з фармантам *-анка* ад антрапоніма *Янка* з семантыкай 'нашчадак названай асобы'. ФП: *Ян - Янка - Янчанка*.

Янчук (Мікалай Я.) - дэрыват з суфіксам *-чук* ад антрапоніма *Ян* з семантыкай 'нашчадак названай асобы'. ФП: *Ян - Янчук* (які і *Казімір - Казімірчук*).

Ярац (Віктар Я.) - пазнейшая форма антрапоніма ад *Ярэц* - дэрыват з суфіксам *-эц* ад антрапоніма *Яры* з семантыкай 'нашчадак названай асобы' (*Ярэц*). Антрапоніма *Яры* - семантычны дэрыват ад субстантываванага прыметніка *яры*, які мае некалькі значэнняў: 1) раззлаваны, гнеўны, раз'юшаны; 2) празмерны ў сваім праяўленні; вельмі моцны; 3) поўнаасцодданы чаму-небудзь (справе, занятку, ідэі і пад.). ФП: *яры* (прыметнік) - *Яры* (назоўнік асабовы) - *Ярэц* ('сын асобы, нашчадак') - *Ярац*. Параўн. *Адам - Адамец*.

Ярашэвіч (Эдуард Я.) - форма бацькаймення ад антрапоніма *Яраш* з акрэнтаваннем фармантам *-эвіч* і семантыкай 'нашчадак названай асобы' (*Яраш-эвіч*). ФП: *Ерафей - Яраш - Ярашэвіч*.

Ясючэня (Уладзімір Я.) - дэрыват з фармантам *-эня* ад антрапоніма *Ясюк* з семантыкай 'нашчадак названай асобы'. ФП: *Ян - Ясь - Ясюк - Ясючэня*.

Яўменаў (Леанід Я.) - форма прыметніка з суфіксам *-аў* ад антрапоніма *Яўмен* з семантыкай 'нашчадак названай асобы'. ФП: *Яўмен - Яўменаў*.

Антоні Гарэцкі

Паўстанцам Касцюшкі

Смерць
Ясінскага,
пісана ў Варшаве, 1811 г.

Збаўцы народу, вам слава,
Спачніце пад лаўру ценом
І паміж бітваў крывавых
Паслухайце барда ўспенне.

Свет знаў і смялейшых бардаў,
Хто пеў між варожых ордаў,
Пеў з цяжкай, глухой пагардай
Пра гібель тэўтонаў гордых.

Хай голас, хай слава ваша
Аблегчаць братам кайданы,
Хай пыху Літвы тыранаў
Звон польскай зброі настрашыць.

Паю пра старыя дзеі,
Пра наша з нядоляй біцце,
Сыноў недаўгое жыцце
Пад сцягам святой надзеі.

Гляньце на поле за Прагай,
Яе абаронцы сталі,
І як прывыклі з адвагай
Славу і смерць чакалі.

На чэле мужных ліцвінаў
Стаў юны Ясінскі смела,
Каб кожны сумненні кіннуў,
Мовіў:
- За волю, што мелі

Бітва пачнецца крывава,
І тою ліхой гадзінай,
Хто дбае волі ці славы,
Хай перамога ці згіне!

На досвітку самым раннім,
Шчэ шэрань спаў пад кустамі,
Раптам нападнік адчайны
Рушыў цяжкімі шыхтамі.

Тысячы выцялі ў зброю,
Грукат гармат, бура смерці.
Шмат хто налажыў галавою,
Шмат хто здалеў ацалелі.

Шыхты масквы парадзелі,
Наша была перамога,
Ды мы тут шчасця не мелі,
Здрада прыйшла на падмогу

Доля ліхая чакала,
Покуль вялі бой смяртэльны,
Прага знутры запылала,
І мы між агнёў пякельных.

Ворагі рушаць геройскі,
І іх перамога блізка,
Ад дзікай рукі маскоўскай
Гінулі дзеці ў калысках.

Тут Польшча свабоду траціць,
Нікне душой збалелай.
Не вытрымаў ганьбы браццяў,
Крыкнуў Ясінскі смела:

- Не дам я душы тырану,
Хай бараніцца не здольны,
Не для мяне ў вас кайданы,
Памру, дык памру я вольны.

Так мовіў і з шабляй толькі
Зноў выцяў на шыхт маскоўскі,
Адправіў у пекла столькіх,
І сам лёг паверх геройскі.

Айчына крывёй сплывала
І памірала ў той хвілі,
Не сына адно хавала,
Сама з ім лягла ў магіле...

... Паўстань, паўстань, нескароны
Рыцар, твой край у няволі,
Стань на чале эскадронаў
І зноўку - на славы поле.

Гора, згінуў Ясінскі, памерла адвага,
Сцёрты нашыя гуфы, здабыта Прага,
Войска маскоўцаў нясецца наўскач,
Польскі край заплывае крывёю,
Між пажараў і долі злое
Чуцен энк матак і дзетак плач.

Плачуць жанчыны, а рыцары што ж,
Дзе польская гордая слава?
Хіба Вісла адна там бароніць Варшаву,
І чаму ніхто не бароніць мост?

Дык чаму ж?

Нейкі рыцар святога аблічча
Перад адходзячым гуфам
стаў ва ўвесь рост,
Сцяг вырваў і грозным клічам:
- Стой! Фронт, ліцвіны! Закрывем мост!

- Стой! Стой! - За Корсакам крыкі
Паўтараюць ліцвінаў раты,
Зноў быццам іх тут без ліку,
Зноў мурам стаяць шыхты.

- Перш нясіце дзецей і выводзьце кабет,
После падпаліце мост ад Варшавы,
Мы іх не пусцім, хай бачыць свет,
Колькі каштуе ліцвіна слава.
Толькі хутчэй! - Корсак варушыць,
Вораг жа б'е, і паліць, і душыць.

Так, як лава ліецца з вулкана,
А ёй перашкодаю рэчка стане.
Пачынаецца бітва, Везувій гняўлівы
Марна кідае абломкі скалаў,
Ляскаць грому ідзе страшлівы,
Ходар зямлі, і мора валам.

Рушацца замкі і гарады,
І ўсё жывое ўцякае,
Ды да астатняй кроплі вады
Рэчка вулкану не саступае.

Так гуф літоўскі адбівае навалу,
З цэлым войскам у бой увязаўся,
А палякі ўцякаюць, і вось памалу
Мост той нарэшце пажарам заняўся,
А тут перад мостам стаіць сцяноў
Гуф апошніх Літвы герояў.

Стрэлы грымяць, смерць тут лютуе,
Корсак акружаны войскам цэлым.
- Здавайся, здавайся! - маскл лямантуе,
Ён ім адказвае стрэлам.

Як дуб, што нябёс дасягае блакіту,
Ён біўся так за сваю Айчыну,
На стосе трупаў, ранами ўкрыты
Рыцар упаў нязгінны.

Ён апошняй крывёй сцякае,
Хіліць вочы ў бок роднага краю
Шле апошні ўздых-выдыханне
Дзеткам і жонцы на развітанне.

Там той уздых прычакаўшы,
Зойдзецца плачам яснагалавая,
Рукі белья пазаламаўшы:
- Ах, удава я ўдова!

Дзе ж мы пойдзем, мае вы сіроткі,
Лепш бы і нас там пабіла,
Чым век сірочы, то лепш кароткі...
- Ах, перастань жа, кабета міла,

Бо не трэба між велькага жалю
Згадаць мужных тых ваюроў,
Бо жывыя ў сэрцы цэлага краю,
Хто за Айчыну ліў сваю кроў.

І дарэмна здрайцы жадаюць
Уславіць сябе з усіх сілаў,
На тую фальш ля іхніх магілаў
З пагардай усе паглядаюць.

Покуль Вісла пляць не пакіне,
Покуль гул нашай мовы гудзе
На тую за Прагай раўніну
Наша новая моладзь ідзе

Хоць абеліск на тым месцы не ўстаў,
З неба самога гучаць тут званы:
- Тут некалі Корсак крывёю сцякаў,
Тут недзе Ясінскі ляжыць без труны.

нашых выпускнікоў адразу знаходзяць працу
паводле спецыяльнасці

згодна з даследаваннем, праведзеным Эдвайзер Груп

УНІВЕРСІТЭТ ЛАЗАРСКАГА
ВУЧЫСЯ ПОСПЕХУ

www.lazarski.ru
tel.: +48 500 167 406
e-mail: belinfo@lazarski.edu.pl

Універсітэт Лазарскага, Рэспубліка Польшча, г. Варшава

Нясвіжскі
леў

У Нясвіжы ў комплексе будучага фантана ўлісаны бронзавы леў, які прытрымлівае лапай герб Нясвіжа. На пастаментаце па-беларуску напісана:

"Нясвіж - гістарычны культурны, асветніцкі і грамадскі цэнтр Беларусі, вядомы з XV стагоддзя.

Нясвіж - калыска беларускага тэатра.

З пачатку XVI стагоддзя, больш за 400 гадоў - ардынацыя князёў Радзівілаў.

У 1586 годзе атрымаў Магдэбургскае права.

Палацава-замкавы комплекс Нясвіжа з 2005 года ўнесены ў спіс сусветнай спадчыны ЮНЕСКА.

Аўтары манумента: Аляксандр Фінскі і Армэн Сардараў.

"... вядомы з XV стагоддзя...", а вакол па ўсім Нясвіжы дата заснавання - 1223 год.

І ніхто, ніякі гісторык, ніякі начальнікі не перапрацяць гэтай даты ў свядомасці нясвіжцаў, тым больш, што вынікі раскопак Старога Нясвіжа выводзяць на яшчэ больш старажытны час заснавання горада.

Наш кар.

ТБМ-25, ЯК ЯНО ПАЧЫНАЛАСЯ

Пасля таго, як былі прыняты Закон аб мовах, Дзяржаўная праграма развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моў у Беларускай ССР на Менскім аўтазаводзе адны з першых у краіне распрацавалі адпаведныя мерапрыемствы па выкананні патрабаванняў Закона і Праграмы. Асобая заслуга, без перабольшвання адзначу, належала тагачаснаму генеральнаму дырэктару ВА "БелаўтаМАЗ" Міхаілу Лаўрыновічу. Ён, будучы дэпутатам Вярхоўнага Савета, падтрымаў прыняцце Закона. Ганарыўся гэтым і казаў, што яму сам Гілевіч пачынаў руку ў знак падзякі. Генеральнага дырэктара падтрымлівалі і яго намеснікі. Амаль усе яны былі сябрамі заводскай арганізацыі ТБМ. Стваралася яна па ініцыятыве саміх працоўных. Парткам завода ўхіліўся ад гэтага. Помніцца, на нарадзе ў сакратара парткама я, як намеснік старшыні прафкама і адказны за культурна-масавую і арганізацыйна-масавую работу, спасылаючыся на надрукаваны ў "Аўтазаводцы" 26 ліпеня 1989 года статут Таварыства беларускай мовы прапанаваў падтрымаць ініцыятыву стварэння ТБМ. На што пачуў адказ: "Так это же БНФ, ты что хочешь им помогать". Абышліся без іх. Актыўную пазіцыю праявілі на заводзе сябры Народнага фронту, партыі Сацыял-дэмакратычнай грамады. Узначальваў гэту грамадскую дзейнасць старшы майстар электратэхнічнага цэха Барыс Родзіч. На заводзе было створана каля 20 суполак у розных цэхах. Была агульная заводская Рада, якую ўзначальваў тэхналаг тэрмічнага цэха Браніслава Грэска. Актыўна ўласным прыкладам дапамагалі стварэнню ТБМ на заводзе і ў Заводскім раёне: Павел Дзімітрук, Барыс Родзіч, Лявон Белабароды, Людміла Воблава, Ларыса Казачок, Якаў Карпоўскі, Любоў Бельская, Георгій Філончык і шмат іншых. Тады вельмі прыязна і з павагай адносіліся завадчане да тых, хто гаварыў ці спрабаваў гаварыць па-беларуску, пакуль не пачалася шалёная антынацыянальная прапаганда, узятая аклёмаўшыміся камуністамі-наменкатурышчыкамі праз радыё, тэлебачанне ды спецагентурай. Гаворыш па беларуску - бэнэфаец, а бэнэфаўца сталі атасямляць як фашыста. Цяпер сцешыліся, заціхлі, бо дасягнулі свайго, да чаго імкнуліся.

Заводская раённая арганізацыя ТБМ была створана 17 кастрычніка 1990 года. На ўстаноўчым сходзе прысутнічала 65 чалавек. Была выбрана Рада ў складзе 21 чалавека, у якую ўвайшлі большасцю супрацоўнікі школ, бібліятэк. З прадыямаў былі толькі з аўтазавода і "Белэнергаспецрамонта" (агулам 4 чалавекі). У Раду былі абраны намеснік старшыні Заводскага райвыканкама, інспектар РАНА, інспектар райвыканкама. Ста-

ршыней выбралі Ганну Раднову, кіраўніка літаратурнага клуба Дома піянераў. У гэтым годзе Рада вылучыла кандыдатаў у раённы, гарадскі і Вярхоўны Саветы. А праз год па прапанове Барыса Родзіча старшынём раённай Рады быў выбраны я. На аўтазаводзе многай быў падрыхтаваны праект загада-пастановы, які без усялякіх хістанняў пры адсутнасці генеральнага дырэктара падпісаў яго намеснік Георгій Ісаевіч, а вось старшыня прафкама заўпарціўся, не ўспрымаў гэта ўсур'ёз, і мой подпіс стаіць пад гэтым гістарычным для завода дакументам. Нумар яго 789/127 ад 06.08.1990 года: "Аб падрыхтоўцы да ўвядзення ў дзеянне "Закона БССР аб мовах у Беларускай ССР" на Менскім аўтазаводзе." У ім прадугледжвалася: падрыхтоўка друкарскіх машынак да друкавання на беларускай мове; набыццё для падраздзяленняў завода руска-беларускіх і беларуска-рускіх слоўнікаў; прадугледжвалася арганізацыя заняткаў па беларускай мове аддзелам упраўлення па падрыхтоўцы кадраў; прадугледжвалася даплата і прэміяванне машыністаў, якія друкавалі і перакладалі на дзве мовы; прапанавана рэдакцыя радыёгазеты перайсці на белмову, а рэдакцыя "Аўтазаводца", паколькі была дзвюхмоўнай, - адзін раз на тыдзень цалкам выпускаць на дзяржмове; перагляд афіцыйных бланкаў з мэтай паступовага пераходу справядства на родную мову; і іншыя. Асобым указаннем гендырэктара, ад 30 студзеня 1992г., № 11, забаранялася заводскай друкарні прымаць заказы ад падраздзяленняў завода на друкаванне інструкцый, аб'яў, усякіх бланкаў і г.д., якія не адпавядалі патрабаванням Дзяржаўнай праграмы развіцця беларускай мовы для Дзяржкамтэта Рэспублікі Беларусь па прамысловасці і міжгаліновых вытворчасцях. Аб тым, што рабілася на МАЗе гаворыць ліст старшыні ТБМ Ніла Гілевіча генералнаму дырэктару Міхаілу Лаўрыновічу. Прывяду тэкст цалкам: "*Таварыш Міхаіл Фёдаравіч! Даведаўся ад супрацоўнікаў Сакратарыята Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны аб тым, што сёння, на рахунак ТБМ ад ВА "БелаўтаМАЗ" наступіў дабрачынны ўзнос у суме 250 тыс. рублёў. Гэта вельмі дарагі для нас дарунак і не толькі ў матэрыяльным вылічэнні, хача і гэта для нас мае вялікае значэнне. Нам дорага, што Вы асабіста, кіраўніцтва вытворчага аб'яднання праявілі клопат пра арганізацыю, якая выконвае вельмі важную місію па выкананні Закона і Дзяржаўнай праграмы па адраджэнні роднай мовы. Вялікае дзякуй Вам і ўсяму калектыву "БелаўтаМАЗ". Гэта Ваша ацыя свядчыць аб высокай*

грамадзянскай пазіцыі і разуменні неабходнасці канкрэтнага ўдзелу ў справе адраджэння і развіцця нашай мовы, нашай нацыянальнай культуры. Мне тым больш прыемна выказаць Вам гэтую падзяку, паколькі я ведаю Вас як даўняга прыхільніка справы нашага нацыянальнага адраджэння, мне помніцца таксама Ваша выступленне на Менскай гарадской канферэнцыі ТБМ у Палацы "БелаўтаМАЗ" ў снежні мінулага года, якое свядчыць аб Вашым разуменні задач, якія выконвае Таварыства. (Канцылярыя. Уваход. № 1238, ад 07.07.1993 г.)"

Спалучэнне адміністрацыйнага рэсурсу ў асобах кіраўніцтва аўтазавода, райвыканкама і грамадскага руху ў асобах суполак ТБМ МАЗа, культурна-масавай камісіі прафкама завода, сяброў БНФ, партыі СДГ, раённай Рады ТБМ прынесіла вялікі плён у пашырэнні нацыянальнай культуры - вяртанні роднай мовы. Рада ТБМ раёна накіроўвала на кожнае прадыямаўства лісты з наступным зместам: "*Паважаньня таварышы! Рада Таварыства беларускай мовы Заводскага раёна звяртаецца да Вас з прапановай прадыямаўства на ўважаннях беларускай мовы, у ўважаннях Закона аб мовах і патрабаванняў адпаведнай дзяржаўнай праграмы яе развіцця...*" У лісце даваўся пералік таго, што мы маглі б зрабіць разам, але калі на прадыямаўстве будзе створана суполка. Ніводнага адказу мы не атрымалі. Сябрамі Рады арганізавалі сустрэчы ў школах, на заводах з пісьменнікамі, паэтамі. У нас пабывалі: Ніл Гілевіч, Генадзь Бураўкін, Уладзімір Арлоў... Ладзіліся вечарыны ў Палацы культуры МАЗа, у Палацы пазашкольнага выхавання "Золак". Помніцца такая вечарына, ладжаная разам з кіраўніцтвам завода, гарадской Радай ТБМ, Менскім культурна-асветніцкім клубам "Спадчына". Паўночная зала, уздоўж сцен стаяць гледачы. Прысутнічаў Васіль Быкаў, якому нехта ўзняўся і ўступіў месца.

Праводзілі пікеты. Дазволу тады не трэба было прасіць. Успамінаецца, як пікетавалі ла ўніверсама "Беларусь", бо памяншалі шыльду назвы праспекта на рускую мову. Нам падалося, што гэта было зроблена, каб дагэдзіць галоўнаму кіраўніку перад адкрыццём станцыі метро. Нас за гэта паўсчуваў раённы архітэктар, трэба адзначыць, справядліва паўсчуваў, маўляў, ну чаго вы адразу ў пікет, зайшлі б спачатку да мяне, і мы вырашылі б станоўча. Успамінаецца і такі пікет па абароне мовы на рагу вуліцы Цэнтральная і праспекта Партызанскі. Ніхто не прышоў з сяброў Рады, а плакатаў нароблена шмат. Сталі мы, я і намеснік старшыні Пятро Русаў, пачапалі сабе на шыі па плакату, а астатнія ля дрэў па-

ставілі. Стаім, вочы - долу. Народ праходзіць, дзякуе. І бачым, як з нагоўпу то адзін выйдзе, возьме плакат, то другі, і становяцца побач. Абсалютна ўсе незнаёмыя. А тут і паэт Сяргей Законнікаў паставіў свой жоўты скураны партфель, узяў плакат і стаў з намі.

Сябры Рады дапамагалі ў аўдыёафармленні на беларускай мове транспартных маршрутаў. Гэтым займаўся Барыс Родзіч. Мы з ім рыхтавалі водгукі на ўсялякую аблуду ў дзяржгазетах, улёткі. Напрыклад, для распаўсюду на мітынг антыфронтаўцаў, ладжаная Сяргеем Гайдукевічам. Заканчвалася яна такімі словамі: "*Людцы добрыя! Будзьце пільнымі, не распальвайце варожасць! Лепш дапамажыце, падтрымайце асабістым прыкладам нацыянальнае адраджэнне сваіх братоў беларусаў. Адраджэнне беларускай ці іншым мовам...*"

Мы наведвалі ўсе мітынгі, ладжаныя дэмакратычнымі сіламі, дапамагалі свайму дэпутату Вярхоўнага Савета, якім быў Яўген Цумараў. Тады ўсе паседжанні ВС трансляваліся па радыё, і мы з Родзічам набылі кішэнныя радыёпрыёмнікі, каб слухаць як выступае наш дэпутат пры абмеркаванні праектаў законаў, альбо ў "Розным" пры выказванні прапановаў. Памятую, перадаў мне, як супрацоўніку прафкама, Яўген праект закона па ахове працы, каб выказалі свае прапановы. Я перадаў у сваім прафкаме адказнаму за ахову працы на заводзе, які меў адукацыю Вышэйшай школы прафсаюзнага руху, ён пратрымаў да апошняга дня і вярнуў без ніякіх заўваг, ці прапановаў. Але прапановаў набралася аж на два аркушы.

Трэба адзначыць, што адкрытага супраціву беларусізацыі сярод простых грамадзянаў не ўзнікала, бо на іх уласнае маўленне ніхто не пасягаў. І толькі з прыходам на пасаду галоўнага начальніка краіны з боку вярхоўнай улады пачаўся адкат, антыбеларусізацыя. Яе падхапіла ніжэйшая кіраўніцтва, асабліва тыя, якія не разумелі і не згаджаліся з тым, што калі ты хочаш быць нейкім кіраўніком тут, на зямлі беларускай, будзь добры, ведай і карытайся на службе мовамі гэтага насельніцтва. Хтось і цяпер падхоплівае, падкінуты такімі чыноўнікамі-ідыёлагамі ў мазгі грамадству, паняцце "прымушовае беларусізацыя".

Многія з сяброў былой раённай Рады ТБМ і аўтазаводскай суполкі вярнуліся, кажучы словамі незабыўнага паэта Алеся Пільсмянкова, у рускамоўнае стойла, каб быць прыстойным у ім. Пры сустрачках з мною "гаворят очень любезно по-русски". Іх ужо не турбуе будучыня краіны, што можа пры такіх умовах стацца: чья мова і якая мова, таго і зямля.

Мікола Лавіцкі, ветэран ТБМ.

Адноўлены помнік Маці

10 красавіка ў Лідзе сябры Таварыства польскай культуры на каталіцкіх могілках па пр. Перамогі аднавілі помнік Каміле Макрэцкай. На помніку надпіс:

"...Каміла з Машэўскіх Макрэцкая, народжаная ў 1832 г. Памерла 2 траўня 1865 г., меўшы 33 гады. Вечны адпачынак рач ёй даць Пане."

Каміла нарадзілася хутчэй за ўсё ў Вінкаўцах, на самым ускрайку Ліды, прынамсі тут жылі яе бацькі Вінцэнт Машэўскі і Гэмылія з Нарбутаў Машэўская.

Каміла Макрэцкая да 33 гадоў нарадзіла 8 дзяцей і памерла пры родах апошняга сына, Зыгмунта, паўтарыўшы лёс многіх жанчын таго часу.

Чаму ж мы звяртаем увагу на такі ардынарны факт, калі яна адна з многіх. А ўся сутнасць у яе сынах, якім яна дала жыццё, а дзеля апошняга з іх аддала сваё.

Добра вядомыя трое з іх: генерал **Стэфан Макрэцкі**, камандзір Беларуска-літоўскай дывізіі, прэм'ер міністр Сярэдняй Літвы, разам з Ю. Пільсудскім, Л. Жалігоўскім і іншымі красавымі генераламі і афіцэрамі ўвайшоў у польскі Сойм у 1926 годзе падчас дзяржаўнага перавароту.

Генерал **Адам Макрэцкі**, камандзір Беларуска-

літоўскай дывізіі, першы польскі камендант пасляваеннай Гародні (пасля польска-савецкай вайны), пахаваны ў Гародні, магіла яго побач з магілай Элізы Ажэшкі.

Зыгмунт Макрэцкі, пры родах якога Каміла памерла, стаў выдатным навукоўцам у галіне аховы раслін, доктар навук, стваральнік Севастопальскага музея. Зыгмунт Макрэцкі першы ў свеце прымяніў апыленне лясоў хімікатамі з самалётаў падчас ліквідацыі эпідэміі шkodніка ў Белаўскай пушчы і Татрах.

Сам помнік Камілы быў знойдзены (ён тут ляжаў спраўдэ, але літарамі ўніз) маладым навукоўцам з Польшчы, якая піша (напісала) дысертацыю па Зыгмунту Макрэцкаму. Дзе знаходзіцца помнік, ёй падказаў праўнік Камілы доктар габлітаваны гісторыі ў Гданьску Лех Макрэцкі. Трэба дадаць, што ўнучка Камілы Каміла Эмілія Макрэцкая (дачка Адама) напісала славетную паэму "1919 год або Песня пра Літоўска-Беларускія дывізіі".

Але пра ўсё гэта Каміла Макрэцкая ніколі не даведлася. І, магчыма, у Дзень маці варта прыйсці камунікаму на магілу той, якая ў жыцці паспела зрабіць толькі адно - стаць Маці.

Яраслаў Грынкевіч.

М. Лысак

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Мішыха

Мішыха была найбольшай станцыяй на ўсёй дарозе. Склад і шпіталь таксама размяшчаліся там.

Аднак і тут паўстанцы не спаткалі ніякага супраціву. Група Ільяшэвіча, якая мела толькі выведвальныя задачы, заняла з лёгкасцю ўсю станцыю. Ахоўнікі па першым патрабаванні здаліся, а бязлівы падпалкоўнік Шац не чакаў нават на патрабаванні і сам аздаў сваю шаблю. Супраціўляўся толькі архітэктар Дружынін. Пару моцных слоўцаў прывялі яго аднак да свядомасці. Спалдар інжынер адразу супакоўся і з таго часу маўчаў увесь наступны дзень.

Што хвілі прыбывалі ўсё новыя і новыя аддзелы. Вечарам прыехаў у Мішыху Шарамовіч - начальнік паўстання Адабраў у Шаца казённых грошы (104 руб), на якія выдаў квіт ад імя "Сібірскага легіёна вольных палякаў".

Раніцай Шарамовіч мог ужо зрабіць агляд сваіх сілаў.

Усе сталі на пляцы. Дзіўнае гэта было войска. Цалкам нагадвала паўстанцкі аддзел з 63 года. Усе маладыя, усе поўныя энтузіязму: побач са шляхціцам з "добрай сям'і" стаіць літоўскі (беларускі) мужык, варшаўскі рамеснік. Злучае іх агульная любоў да свабоды і нявысць да катаў. Зброя іхняя кельская. Некаторыя маюць стрэльбы. Большасць мае аднак насаджаныя на палкі косы (касінеры Касцюшкі...) і сякеры. Былі і такія, чыёй адзінай зброяй быў... тоўсты кіі.

- Грамадзяне! Сібірскія легіёны вольных палякаў! Мы паўсталі, каб са зброяй у руках заваяваць сабе свабоду або слаўную смерць. Не час для прамой Паўтараю адно толькі тое, што ўжо раз даводзіў: дысцыпліна і ахвярнасць! Разлічваю на ваша героіства. Памятайце, што вы палякі, а палякі ніколі іначай, як героіскі ваяваць не ўмелі.

На працягу найбліжэйшых гадзін бязладны натоўп змяніўся на маленькую, але добра арганізаваную армію.

Былі сфармаваны 4 звязы. Кожны з іх налічваў па 50-60 чалавек. Камандзірамі звязаў былі прызначаны: Нарцыз Цалінскі, Якуб Райнер, Леапольд Ільяшэвіч і Казімір Арцімовіч.

Былі і больш нізкія пасады. Так, напрыклад, Каткоўскі быў паручнікам 2-га звяза, Зарэмбскі - капітанам 3-га звяза і г.д. Невялікім аддзелам, які меў выведныя функцыі, камандаваў Вронскі.

Адразу пасля гэтага пачалі перапраўляцца цераз рэчку Мішыху.

Перад выходам Чарняеў, застаўшыся сам на сам з Шарамовічам, спрабаваў схіліць яго да складання зброі, канешне, зноў безвынікова.

28 чэрвеня Шарамовіч пакінуў Мішыху.

29-га прагучалі першыя стрэлы.

Контрмеры губернатара

Выбух паўстання застаў Іркуцкія ўлады цалкам

Паўстанне катаржан

зняначку. Губернатар у першай хвілі зусім страціў галаву. Потым, аднак, узяў сябе ў рукі і затэлеграфавалі у Краснаярск, пасля чаго выслаў наймыснага ганца ў Пецябург. Вез ён наступны ліст.

"25 чэрвеня выбухнуў тут бунт палякаў. Мы прыступаем да яго ліквідацыі. Вінаватыя ў аднаведнасці з законам будуць пакараны з усёй бязлітаснасцю."

Галоўнай мэтай мераў губернатара было здабыццё канцавой станцыі тракту - Пасольска, адкуль паўстанцы мелі вырашыць да мяжы. Туды быў высланы шэраг аддзелаў пяхоты і казакоў. Губернатар загадаў паклікаць да сябе трох камандзіраў: маёра Рыка, паручніка Лаўрэнцьева і ротмістра штаба Ларыёнава. Калі тыя з'явіліся паведамліў ім?

- Спалдарства, ведаецце, што над Байкалам выбухнуў бунт палякаў. Даю вам 300 чалавек. Да 1 ліпеня паўстанне павінна быць задрана. Узнагароды не абмінуць вас. Калі ж, аднак, з заданнем не справіцеся, і 1 ліпеня не будзе там яшчэ панаваць поўны спакой, уся адказнасць ляжа на вас. Ведаецце, якім магу быць патрабавальным і суровым, не разлічвайце на паразуменне з майго боку, рушайце ў дарогу.

Афіцэры казырнулі і накіраваліся да выйсця. Губернатар затрымаў іх:

- Яшчэ адно. Не маеце ніякай патрэбы паступаць з палякамі залішне лагодна і гуманна. Без пралівання крыві, пэўна, не абдыдзеца - няхай гэта будзе іхняя кроў, а не наша.

Усіх салдат выслалі з Іркуцка да Байкала паштовымі коньмі, а цераз Байкал пераправілі іх параходамі. Хацелі паўстанцаў ахапіць з усіх бакоў. Акрамя таго паслалі загад у Шлегінск, каб увесь тамтэйшы гарнізон вырашыў у Пасольск.

Быў гэта вялікі аддзел, бо складаўся з 600 казакаў.

Калі ўсё гэта было выканана, губернатар уздыхнуў з палёгкай. Агулам брала ўдзел у баях на баку ўрада: рэгулярнага войска 1400 чалавек, мясцовых жыхароў 3000, якіх сілай прыцягнулі для барацьбы з паўстанцамі.

Лічы тыя падаём паводле храніста Раманава. Апошні лік падаецца нам мала праўдападобным, таму што пад'ём такой вялікай масы людзей у краі бязмерна рэдка заселеным і ў такі кароткі час быў справай у тагачасных умовах зумім немажлівай для выканання.

Супрацьстаяла расійскім сілам "армія" Шарамовіча, якая складалася, як ведаем з каля 200 чалавек, кепска ўзброеных, амаль без коней вазоў і правіянтую. Першапачаткова пачало рух больш ссыльных. Але каля 130 з іх (паводле вопісу палявога суда) разбеглася пазней ва ўсе бакі перад прыходам у Мішыху. Іншыя ссыльныя наогул да паўстання не далучаліся.

Няроўнасць сіл была ўражвальная.

Станцыя ў полімі

Першае спатканне паўстанцаў з войскамі мела месца на станцыі Ліханава.

У Ліханаве ўжо ведалі пра паўстанне. Рухлівы маёр Рык першы прыбыў у Пасольск.

Там яшчэ ніхто не ведаў пра выбухлы бунт. Рык адразу выслаў свайго паручніка фон Керна ў Ліханава, загадаўшы мясцоваму сотніку Панову павысць пільнасць, прычым паабяцаў сваё прыбыццё. Паноў аднак не паверыў у перасцярогу.

- Павярніце галовы. Няма ніякага паўстання. Палякі ніколі на гэта не адважцца!

Тым не менш, чакаючы на хуткае прыбыццё вышэйшага начальства (маёра), сотнік загадаў сваім людзям... пачысціць боты, а сам узяў паручніка фон Керна пад руку і пайшоў з ім на шпацыр у кірунку возера, каб убачыць акурат тады маючы прыбыць карабель.

Не паспелі яны аднак аддзіцца ад станцыі больш, як на колькі сот метраў, калі раптам былі аточаны аддзелам паўстанцаў.

- Рукі ўверх, бо будзем страляць, - раздаліся галасы палякаў.

Тады нарэшце Паноў згадзіўся з думкай, што паўстанне, не глядзячы на яго заключэнні, усё-такі выбухнула.

Удалос яму аднак уцячы ў поле. Паўстанцы не звярталі на яго лішне вялікай увагі, і ўсё кінуліся да будынкаў станцыі. Падафіцэр Іванов, які там знаходзіўся загадаў салдатам зарадзіць карабіны. Усе схаваліся ў будынку і пачалі праз вокны адстрэльвацца, а неўзабаве далучыўся да іх паручнік Керн, які ўскочыў у будынак праз акно. Ён адразу прыняў кіраўніцтва над абложанымі расейцамі.

Частая страляніна трывала праз паўгадзіны. Прыцягнула яна да Ліманова як іншыя паўстанцкія аддзелы, так і расейскі атрад.

Маёр Рык не затрымаўся надоўга ў Пасольску. Неўзабаве вярнуўся са сваім атрадам на параход, які завёз яго ў Прорву. Тут высадзіўся і накіраваўся да Ліханава, адкуль даходзіў водгук страляніны.

Набліжаючыся да станцыі Рык раптам заўважыў, як з лесу выскачыў конны аддзел паўстанцаў лікам каля 30 чалавек. Спяшаўся ён на дапамогу акружаўшым станцыю. Паўстанцы, убачыўшы моцны, добра ўзброены атрад расейцаў, адразу зніклі назад у гущар лесу. А Рык рушыў у далейшы шлях да Ліханава.

Прыбыў акурат у пору. Становішча абложаных было распалівае.

Паўстанцам удалося падпаць сцены дома. Расейцам агонь ужо моцна дакучаў, пачалі ўжо задыхацца ад дыму.

Мелі намер выскачыць з дому цераз вокны, не глядзячы на тое, што траплялі пад прыцэльныя стрэлы палякаў.

Калі абложнікі ўбачылі аддзел Рыка, мусілі адступіць. Толькі тады фон Керн і яго таварышы па чарзе выскачылі з пылаўшага будынка і такім чынам былі ўратаваны ад вернай смерці.

Агонь аднак дашчэнтую знішчыў станцыюны дом і ўвесь склад.

Зарыва пажару было відно нават у Пасольску, адальшым ад Ліханава на 25 вёрст.

Паніка і дэмаралізацыя

Там у Пасольску панавала ўжо праз пару гадзін моцнае ўзрушэнне. Раптоўнае прыбыццё атрада маёра Рыка раніцай, вестка пра паўстанне, якое выбухнула і развілася ў найбліжэйшым суседстве з горадам, неадкладнае выступленне Рыка - усё гэта спарадзіла неспакой. Мясцовы лавачнік заклікаў людзей да барацьбы з "нашэсцем палякаў".

Калі неўзабаве разгліся гукі выстралаў, а потым ўбачылі пажар, паніка дасягнула вяршыні і жыхары пачалі ратавацца ўцёкамі: багаццейшыя сядаліся на параход або паруснік і спышылі на другі бераг Байкала ў Іркуцкую губерню, іншыя, бяднейшыя, уцякалі ў лес, забіраючы з сабой усе пажыткі: жменька адважных схавалася ў манастыры. Паставілі бараніцца там да смерці. Прынеслі стрэльбы, сякеры, калы. Выбраві асобныя келлі, якія мелі служыць сховішчам у выпадку, калі б палякі ўзялі браму. Тыя келлі забарыкавалі і перанеслі ў іх мясцовы тэлеграфны апарат.

Аднак тым не менш абаронцы не верылі, што ўдасца адбіць атаку палякаў. Тым больш, што пагалоскі, якія кружылі ў горадзе, адна страшнейшая за другую, прадстаўлялі паўстанне, як сілу непераможную.

Нажаль, падобная паніка паўстала і сярод паўстанцаў. Найшлях сярод іх сапраўдныя баязліўцы, якія пры першых стрэлах абвялі.

Сутычка пад Ліханавым, у якой паўстанцы мелі 3 параненых, яшчэ павялічыла паніку сярод менш вытрывалых. Разышлася пагалоска, што прыбыў цэлы полк казакаў. Частка паўстанцаў адмовілася ад удзелу ў далейшых баях. Узнікла цяжкая сітуацыя. Кіраўнічая група сабралася на спецыяльную нараду. Справа ішла пра тое, каб вырашыць, што рабіць далей.

Думкі падзяліліся. Вывады Цалінскага былі наступныя:

- Ніхто не будзе мабыць абвінавачваць мяне ў баязлівасці, - сказаў ён. - Але адвага гэта адна рэч, але аб'ектыўная і прадбачлівая ацэнка становішча - гэта другое. Не будзем абманвацца - ужо цяпер мы на шмат слабейшыя ад супраціўніка. І яго сілы з гадзіны на га-

дзіну толькі павялічваюцца, у той час, калі нашыя растуць.

- Дык што, здацца?

Ніколі! Лепш загінуць.

- Тады што?

- Прапаную распусціць

усе аддзелы і арганізаваць уцёкі. Край вялікі, і не цяжка ў ім схаватца. Зрэшты, на колькі гэта будзе мажлівым, асобныя групкі маглі б падтрымліваць паміж сабой кантакт і ўзаемна адна другой дапамагаць.

- Уцякаць трэба, але не такім спосабам, - узяў слова Шарамовіч. Войска акружыла нас ужо з усіх бакоў. Пакуль сумеем раздзяліцца, нас пераляваць. Не забывайце, што змабілізавана ўсё мясцовае насельніцтва. А бураты знойдуць нас усюды. Ніхто не вырвецца.

Зрэшты, без дапамогі бурагаў згіне з голаду. Правіянт мы зможам здабыць па вёсках толькі сілай. А для таго зноў патрэбна той сілы болей. Калі некалькі з нас пойдзе ў вёску па ежу, нас па-просту звяжуць і выдадуць расейцам.

Шарамовіч перапыніўся, на хвілю спыніўся, потым скончыў сваю думку.

- Раздзеленыя на малыя групкі, мы згінем і зусім дарэмна. Вылавіць нас усіх па чарзе. А мы будзем ужо супраць іх бясцільныя і не сумеем нават даць адпор.

Таму гавару: трымацца разам. Змагацца за перамогу! Усіх не заб'юць, усіх не засудзіць на смерць - хіба толькі нас, але мы і так ужо не маем што траціць! А для здабыцця маем свабоду. Пракрасціся не патрафім, але прабіцца можам! Вытнем неспадзявана па нейкі слабы пункт у коле атачэйшых нас ворагаў, прарвём той ланцуг, і тады дарога да мяжы будзе для нас адкрытая.

Паўтараю тое, што кажаў войску на аглядзе. Завоюем сабе зброяй свабоду або слаўную смерць!!!

Не цяжка прадбачыць было, які будзе вынік галасавання. За прапанову Цалінскага падалі толькі два галасы. Астатнія выказаліся за план Шарамовіча.

Яшчэ ў той жа вечар начальнік загадаў арыштаваць 22 чалавекі з мурынскай партыі за пашырэнне страху.

Энергічная пазіцыя Шарамовіча зноў вярнула аслабленую папярэднімі выпадкамі дысцыпліну ў шэрагах паўстанцаў.

Бітва над рэчкай Быстрой

Сілы маёра Рыка павялічыліся ў два разы. Злучыўся з ім свежа прыбылы атрад паручніка Лаўрэнцьева. Разам выступілі браць Мішыху.

Тут жа перад пасёлкам каля рэчкі Быстрой дайшло да зацягата бою. Падпільноўваў іх там паўстанцкі аддзел. Перастрэлка не цягнулася доўга. Пасля кароткага абмену стрэламі, абодва бакі кінуліся ў рукапашны бой.

Густы лес, поўны пнёў і паваленых дрэваў, скоўваў свабоду рухаў. Змрок ужо

апускаўся. Баяры не бачылі адзін другога. Не крычалі, як гэта звычайна бывае пры рукапашным баі. Біліся безапаветна, з заціснутымі зубамі. Часамі толькі прыглушаны энк або водгук падаўшага цела парушаў цішу.

"Бачачы, што левая крыло расейцаў знаходзіцца пад моцным націскам", - пісалі потым "Губернскія ведамасці, - паручнік Порахаў кінуўся туды на дапамогу, клінуўшы за сабой дабрахвотнікаў. Адрозу з двума салдатамі ён быў акружаны 10 ці 12 чалавекамі. Адзін салдат адрозу ўпаў паранены ў бок (зрэшты, не моцна). Порахаў і падафіцэр біліся далей. Порахаў некалькі разоў выстраліў з пісталета, выцягнуў шаблю і распластаў ёю галаву аднаму паўстанцу. Але атрымаўшы шэраг ран, прабіты зладу пікай, якая трапіла яму ў лёгкае, упаў. Гэта ж і падафіцэр быў цяжка паранены.

Абложаныя ў тайзе

Баі ішлі некалькі тыднёў. Калі на поле бою прыбыў начальнік штаба генерал Кукіль, ён адразу загадаў сабраць усе расейскія сілы. Пачалася планавая пагоня за ўцекачамі.

А тыя былі падзяліліся на дзве групы. Адна заставалася пад камандай Цалінскага, другой кіраваў Шарамовіч. Становішча іхняе было безнадзейнае. Урадавыя войскі, якія перавышалі сілы паўстанцаў шматкратна на колькасці і па ўзбраенні, аблажылі ўсе выходы з ваколбайкальскай тайгі і з байкальскіх гор і патрулявалі. Меншыя лютычыя атрады перашуквалі ўвесь абшар, заходзячы не раз з правадніком на 100 вёрст у глыб пушчы. Атрады тыя вылоўлівалі адзіночныя паўстанцаў, якія адарваліся ад сваіх і блудзілі ў лесе.

Польскія аддзелы былі запячатаны ў тайзе, як у пастцы. Яны таксама блукалі па велізарным лесе, шукаючы месца, цераз якое маглі б вырвацца з кола варагаў.

Найгоршыя былі вечары. Вогнішчаў нельга было паліць, каб не прывабіць ворага. Уся партыя, вымучаная цэладзённым бяссплённым блукацтвам па лесе, клалася на зямлю спаць. Але, не глядзячы на змучанасць, сон не прыходзіў. Усіх хвалявала вялікае пытанне: "Што будзе заўтра?" Калі ўсё гэта скончыцца і як?"

У дадатак лес быў поўны агідных ядавітых насякомых. Вечарамі распачыналі яны свае напады. Неўзабаве ўсе паўстанцы мелі твары апухлыя ад укусаў камароў і мух.

Паволі пачалі вычэрпвацца і так скупыя запасы. У сібірскіх лясах амаль нічога нельга было знайсці для яды. Нічога не ўдавалася таксама ўпалаваць. У шэрагах паўстанцаў пачаў пашырацца голад. Падзяліліся на меншыя групкі па 10-15 чалавек, якія працэсвалі ўвесь лес у пошуках хоць чаго, што б гадзілася ў ежу - дарэмна.

Паступова нават наймацнейшыя духам пачалі траціць надзею. Усіх агарнула чорная роспач.

- Няхай ужо раз прыйдзе канец.

(Працяг у наступным нумары.)

Чарнобыльская катастрофа і Мікалай Слюнькоў

Красавіцкая аварыя на ЧАЭС (26.4.1986) стагоддзі будзе адзін з чарговых людскіх сэрцаў трох славянскіх дзяржаў. Чарговая дата падзеі праходзіць амаль незаметку. Валер Санько, аўтар дакументальнага рамана пра чарнобыльскую катастрофу "Звіняць жаўрукі ў Чарнобыльскім небе" (2013, 612 стар., 50 экз.) узяў у невядомыя старонкі з радыяцыйнага каламуцця ў нядаўнім інтэрв'ю з адным з эпізодычных герояў рамана Мікалаем Слюньковым. Многія факты абноўленыя, расшыраныя.

Інтэрв'ю я не даю. Нікому. Па разу было ў Маскве і Менску. Гадоў за дваццаць таму. Нікому інтэрв'ю не даю. Зразумейце мяне, не даю. Не крыўдуйце, не даю.

Маўчанне паміж намі зацягваецца не на секунды, амаль на хвіліну. Спраба высветліць прычыны адмоўства заканчваецца катэгарычным "НЕ". Пасля непрацяглага маўчання далікатны чалавек усё-такі патлумачваецца.

Мікалай Мікітавіч Слюнькоў па свайму вопыту і вопыту калег, знаёмых перакананы - у інтэрв'ю думкі часта перакаўмляваюцца. Цяперашнім сродкам інфармацыі даказка хоць у чым немагчыма. Журналіст за частую гне сваю лінію, яму важна не выказана суразмоцам, праўда пра факт, чалавек, падзею, журналіст зараней настроены на акрэслены вывад; твае словы не павінны разыходзіцца з ягонаю зададзенай павярхоўнасцю, рэдакцыйнай накіраванасцю. Не-не, М. М. Слюнькоў інтэрв'ю даваць не будзе. Не бачыць сэнсу.

Дарэчы, пра што б Вы хацелі пагаварыць са мною? - Чую маю заміну, здагадваецца: - Блізіцца горкі юбілей Чарнобылю... Адзін з вінаватых у беларускіх паслячарнобыльскіх праблемах, безумоўна, Слюнькоў...

Тэлефонная размова коціцца да лагічнага завяршэння. Ясней яснага, працягу не будзе, прынамсі па чарнобыльскай тэматыцы.

Пан Бог заўжды памагае пошукаўцам, шчырым працаўнікам, сейбітам добрага на добрае. Мікалай Слюнькоў, дырэктар Менскага трактарнага завода, насуперак саюзнаму міністэрству (было некалькі рашэнняў) і асабіста міністру І.Ф. Сініцыну, змог дабіцца, што праблему стварэння трактарнага аб'яднання, першага ў краіне, стварэнне новага трактара ўсё-такі паставілі і прычыпова разгледзелі на Прэзідыуме Савета Міністраў СССР. Там не проста ўхвалілі ідэю менскага дырэктара - міністэрства абавязалі выконваць.

Мікалай Слюнькоў усё жыццё не баяўся адказнасці быць першапраходцам. Першы з'езд трактарных ліцейшчыкаў Савецкага Саюза праводзіўся

на МТЗ з яго ініцыятывы. Пескаструменевае і пескастрэльнае абсталяванне ўпершыню ў СССР увялі на МТЗ. Уласнае трактарнае станкабудаванне ўпершыню з'явілася тут, на МТЗ. З 1975 да 1990 г. кожны квартал МТЗ лепшы ў СССР, кожны квартал.

У Мікалая Слюнькова пры вырашэнні любой праблемы галоўным было не як зрабіць, гэта само сабою, а за колькі часу зрабіць. Пры ім тэхнічная рэканструкцыя завода не пачыналася, з ім развілася хутчэй, без яго не супынялася, праводзілася пастаянна.

Ён усіх выслухоўваў, гэта не значыла, усіх слухаўся. "Гаўрылаў - сонца кавальскай вытворчасці ў нас, а пра яго ў кніжцы "Тракторы "Беларусь" - гордосць дзяржавы Беларусь" сказана мала", - справядліва ў 1996 годзе Слюнькоў мне, прасіў унесці праўкі. На МТЗ у цэлым ён адпрацаваў сямнаццаць гадоў, МТЗ шмат у чым лёс Слюнькова, добразычлівы, прыветны.

У яго ніколі не існавала года працы і няпрацы, усе дні былі працоўныя. Штодзённы выхад на працу для гэтага чалавек заўсёды свята. Такое ў яго з тых ваенных і пасляваенных часоў, калі ў чатырнаццацігадовым узросце клеіў з аўтамабільных камер галёшчы, каб не памерці з голаду самому і накарміць маці.

"Не згодзіцца на абранне першым сакратаром Менскага гаркама партыі - выедзеце з Менска. У Маскву. Намеснікам міністра трактарнага і сельскагаспадарчага машынабудавання", - Пятру Машэраву і Ціхану Кісялёву апыралі адгаворкі дырэктара МТЗ Слюнькова, выклалі апошнія козыры.

Вязджаць з Беларусі Слюнькоў не жадаў.

Першы сакратар Менскага ГК КПБ Мікалай Слюнькоў, адзін з актыўных аўтараў ідэі пра неадкладнае будаўніцтва ў Менску метро (не забываць Машэрава, Кавалёва, Аксёнава, Кісялёва...), - звязваўся з усімі славуцімі беларусамі ў Маскве і датычнымі Беларусі рускімі, перагаворваў з Мазуравым, Грамыкам, Тарасавым... Так, няма ў Менску пакуль мільёна чалавек, вось-вось будзе. Рэспубліка - працаўніца, старанніца, адна з трох (Расія, Беларусь, Азербайджан) недатацыйных рэспублік краіны, метро ёй патрэбна як паветра. Вынік - будаўніцтва метро ў Навасібірску адцягнулі, у Менску пачалі планаванне.

"Сумеаце ў Маскве прабіць пачатак будоўлі нашага метро - гэта будзе ваша велізарная заслуга", - канкрэтна і адназначна не раз прасіў Машэраў намесніка старшыні Дзяржплана СССР Слюнькова.

Крайне неабходнага абсталявання для праходкі тунэляў метро не хватала нават для Масквы і Ленінграда, фонды размеркаваны на пяцігодку наперад. А тут пазапланавае выдзяленне для горада, у якім

ні адной дзейнай лініі метро - немагчыма.

"Немагчымае стала яваю", - успамінаў Мікалай Мікітавіч.

Першую салідную кнігу пра Менскі трактарны завод "Тракторы "Беларусь" - гордосць дзяржавы Беларусь" (1997) дабраславіў на чытацкія паліцыі я. Прадмову ў ёй Мікалай Слюнькоў пісаў самастойна ад першага радка да апошняга. Кніга і змястоўная чуллівая прадмова Героя атрымалі салідны рэзананс, перавыдаваліся.

Сённяшняя мая ўзгадка пра кнігу (з Божай дапамогай) размякчыла цвёрдасць Слюнькова. Дабракоў і зайздроснікаў заўжды шмат у кожнага апантанага працаўніка, былі яны ў патрабавальнага старанніка М. М. Слюнькова на МТЗ. Успаміны аб працы над кнігай закончыліся хуткім рашэннем суразмоўцы: сустрэцца можна.

У бібліятэцы... на вуліцы... кафе...

Пра што вы гаворыце, лепей у мяне на кватэры.

З Мікалаем Мікітавічам Слюньковым, яго памочнікамі ў гады яго партпрацы ні разу сустрэч не было, а тут я ў кватэры самога Слюнькова. Сціплыя застаўлены старай недарагой мэбляй тры пакоі. Кватэра не мільянера, не начальніка.

Слюнькоў Мікалай Мікітавіч (нар. 26.4.1929, мястэчка Гарадзец Рагачоўскага р-на Гомельскай вобл.), парт. і гасп. дзеяч БССР, лаўрэат Дзярж. прэміі СССР (1971), засл. работнік прамысловасці БССР (1972), неаднаразова дэпутат Вярхоўнага Саветаў БССР, СССР, узнагароджаны ардаэмамі і медалямі, Герой сацыялістычнай працы (1974).

Першы сакратар ЦК КПБ (1983-1987), сакратар ЦК КПСС (1987-1990), кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС (1986-1987), член Палітбюро ЦК КПСС (1987-1990). Персанальны пенсіянер саюзнага значэння (з 1990).

Перагавораў практычна не было. Стомлены нездаровы чалавек у сінім шарсцяным спартыўным касцюме мякка аргументаваў тое ж. Інтэрв'ю не патрэбна, нават у беларускай газеце на роднай мове. Яно нічога не зменіць, не пераменіць думку няведкаў, зададзеных апазіцыянераў, тым болей вечных зласліўцаў і завядаемых круцэляў.

Кожны зрабі на сваім месцы што можаш - для чалавека, падзеі, сітуацыі, - асярочна пачынаю.

Спасылаюся на працу над дакументальным раманам пра чарнобыльскую катастрофу "Звіняць жаўрукі ў Чарнобыльскім небе" (надрукаваны ў ліпені 2013, 612 стар.). Там прыводзіцца довады абсалютна розных людзей - з Гомеля, Менска, Масквы, Украіны. Хаця факты ўзятыя з апублікаваных матэрыялаў, рассакрэчаных архіваў, яны ўражваюць.

- Хочаш не хочаш, мно-

гі людзі зачэпліваюць Слюнькова. - Суразмоўца гартае старонкі майго рукапісу, асобныя ўважна чытае. Належным чынам ацэньвае ўсталяванае маўчанне. - Дадатнага шмат пачулі пра мяне ва ўспамінах чарнобыльцаў, вычыталі?

Сінія хваробітныя добрыя вочы прамянямі армейскага пражэктара ніжуць мяне, наструненая постаць замірае.

Станоўчае ёсць, праўдзіўлю я, у возеры крытыкі дакладных аргументаў мала, у асноўным націскі на пачуцці і каб, што, калі б... Уявы і дадуманая, пераказанне казанага за частую выдаюцца за факт, даты пераносзяцца, лічы бы павялічваюцца, змяншаюцца.

Чалавеку баліць - крычыць, просіць дапамогі. Асуджаць крытыкаў нельга, - прырэчыць Слюнькоў. - Галоўнае, праўда і раўнавага; нельга праўдываць дзяржаўнае замоўчванне катастрофы, нельга ўсё чарніць.

На адной старонцы тэксту дае выдатную заўвагу па сітуацыі з Грахоўскім. Разумны чалавек адабрае турботы Грахоўніка (у творы зменены асобныя прозвішчы, вельмі добра) пра люд Гомельшчыны, рэзка прырэчыць пра даты перазьвонвання аблвыканкама з Менскам, Масквою.

Адзінаццатага сакавіка сёлета ў Японіі землетрус. На АЭС "Фукусіма-1" сур'езная аварыя. Працуюць там спецыялісты ўсяго свету, у тым ліку з МАГАТЭ. Толькі праз дваццаць пяць дзён па пастанове урада Японіі вырашылі рассакрэціць дадзеныя, не ўсе. Дык яны ж выкарыстоўваюць чарнобыльскі вопыт. А ў нас, у СССР, усё прышынка. Нічога тады не было. Нічога нічога не ведаў. Аблвыканкамам Гомельскаму і Магілёўскаму Гідрамет СССР паведаміў першы раз лічы сёмага мая. Дасюль звесткі яны атрымлівалі з Менска.

Пра што Грахоўнік турбаваўся першыя дні? Пра пажары, тшэнне, пачатак адсялення цяжарных, дзяцей. Промні сінечы суразмоўцы зацемліваюцца. - Мы, у ЦК КПБ, атрымалі паведамленні з Масквы, з ЦК і Урада, пра аварыю праз тры дні. Несцярэнка, дырэктар Інстытута ў Соснах, быў у мяне ў панядзелак, дваццаць васьмага красавіка. Праз два дні пасля гэтага, дакладна не памятаю, я з ім паехаў па Гомельшчыне. Былі ў раёнах, вёсках. Вось тады поўнасьцю асягнуўся жах радыяцыйнай заразы, жахочце катастрофы.

Абрадаваны, пачынаю канкрэтызаваць пытанне. Несцярэнка з Вамі быў у машыне?

Слюнькоў смяецца: не мыццём, дык катаннем хочаце дамагчыся інтэрв'ю. Добры, своеасаблівы прыгожы твар старога чалавек перасмыкваецца ад болю, рукі з стала апускаюцца ўніз, пагладжваюць жылот. - Мне апраўдвацца няма ў чым. Усё жыццё працаваў для Айчыны і народа беларускага, як мог, з усёй сілы. Нікому не патрэбна маё інтэрв'ю,

нікому.

Даказваю памылковасць такой высновы. Сціпласць разуменяюць, калі яна да акрэсленай мякы. У красавіку 1999 ў інтэрв'ю "Рэспубліцы" ён пра многае сказаў. У пярэдадзень 25-годдзя катастрофы адмаўчацца вялікаму чалавеку, кіраўніку дзяржавы, стваральніцы ААН - проста грэх.

- Ва ўсіх нас грахі, - цвёрдасці ў голасе гаспадар паменшала.

Інтэрв'ю ваша патрэбна не проста чытачам газет і народу беларускаму. Вы не апраўдвайцеся, скажыце праўду і ўсё тут.

Народу-народу... Вялікімі паняццямі не раскідаюцца... Змяняўся мяне. - Праз секунду. - Пераканалі - не пераканалі, аднак пасправадліўнічаем.

Сярод мноства вынашаных асабіста і падказаных жыццём пытанняў нечакана высветлілася нечарнобыльскае:

- Пад вашым партрэтам людзі гмахкага СССР хадзілі на дэманстрацыях ва ўсіх рэспубліках. Шмат-няшмат, сто - сто дваццаць пяць мільёнаў дарослых. Як вы пачуваліся на трыбуне маўзалея і парадах Чырвонай плошчы?

Дабрачны настрой усміхлівага, строгага чалавек знікае. Мікалай Слюнькоў некалькі секунд пазірае на стол, не чуе голас дачкі Святланы ў суседнім пакоі трохпакаёўкі. Дзверы з пакоя ў пакой незачыненыя. Сямігадовы хлопчычак у час размовы ў нашым пакоі рэдка з'яўляецца. Не замінае дзеду.

Якое гэта мае дачыненне да чарнобыльскай тэмы?

- Даўно карцела хоць трохачкі ўведаць самаадчуванне вялікіх людзей у крытычных і ўрачыстых сітуацыях.

Гаспадар правільна ацаніў цікавасць і збынтэжнасць пісьменніка, пачаў гаварыць. Чалавек у прыныце нідзе не можа сходу перамяніцца. Да чаго дарос мазгамі, фізікай і сэрцам, тое ёсць, застаецца ўсюды. У Слюнькова скрозь усё гады быў адзін дзвіз: праўдзівіць у любой сітуацыі. Усё ў яго ішло ціха, нармальна, працавіта да партрэта на плошчач і пасля заяўлення іх, у кнігах, тэлевізіі. Партрэты не заўважаліся.

- Проста я працаваў, аддані ўсюды, ад васьмі раніцы да васьмі вечара. Усё жыццё высведваю нескладанае правіла: можаш - рабі; хочаш, але не можаш - вучыся, рабі; стаіўся, хочаш паплаваць на старых заслугах, пажадаў за сталам у кабінете працаваць і адпачываць - адыйдзі ў бачок, не чакай, каб цябе шпунтавалі, падшуквалі працу лягчэйшую (прагналі); памыліўся - выпраўляйся сам, не чакай куцталя іншых; ацэньваеш - будзь аб'ектыўны.

Усё жыццё поўніла яго вялікая адказнасць - тваё рашэнне, слова могуць стаць лёсавызначальнымі, думай, не спяшайся. Бойся нашкодзіць. На прыкладах роўных, вышын-

ных бачуў: не ўсе вытрымліваюць пачуццё высокай адказнасці, заўсёднай боязнасці памыліцца.

Гэтае правіла, праўдзівай, правілы памагалі Мікалаю Мікітавічу Слюнькову ў жыцці. Усюды, заўсёды. Пры ўсіх дарэчна/недарэчных выпадках, дабрамыччых і спагадзе нябесся, правідзёнчым ён стараўся быць патрабавальным і аб'ектыўным у ацэнцы людзей, падзей, прадметаў. Не толькі вучуўся - вучуўся: калі працаваў памочнікам майстра, узначальваў прафсаюзны камітэт МТЗ, быў дырэктарам заводаў запасных частак і МТЗ, першым сакратаром ЦК КПБ, сакратаром ЦК КПСС, членам Палітбюро ЦК КПСС.

- Магчымаці памагаць і караць у чалавек расшыраюцца - павінна шырыцца яго дабрадзейнасць, патрабавальнасць, зычлівасць. Бачыш, чалавек пачыне па жыцці, не проста не паце - мух не ганяе; такога варта папярэдзіць, строга папярэдзіць, шукаць замену, не секчы сакеаро ўлады і мажлівасцяў, даць перспектыву своечасова перастроіцца. Не трэба выклікаць праклёнаў на сябе.

За сталом не пенсіянер, не перанеслі чатыры аперацыі хворы чалавек - дзяржаўны дзеяч. Словы струменяцца роўна, прадумана, перапынкі між фразамі неістотныя.

Дзейныя, аб'ектыўныя адносіны да жыцця выкрышталізаваліся ў Слюнькова не адразу. Засвоіліся надоўга. Менавіта з такімі перакананнямі - стваральнымі, жыццёвымі, творчымі - паступіў у 1946 годзе ў аўтамабільны тэхнікум (проста вясковы хлапчына на даху вагона прыехаў у Менск), у 1950 годзе прыйшоў на Мінскі трактарны завод памочнікам майстра дзельнага цэха. Пачынаў рабочым, пайшоў у 1972 годзе мудрым сталым чалавекам, дырэктарам - выбралі першым сакратаром Менскага гаркама КПБ.

Разумныя людзі ў Маскве здзіўляліся: "Чаго пенсіянерам вяртаецца ў Менск. Нельга вяртацца ў мінулае. Могуць папракаць не за Вашыя правіны".

Масквічам, многім беларусам у Менску і іншых гарадах М.М. Слюнькоў адказваў аднолькава, казаў вынашанае, выпактаванае:

- Лепш у Менску адзін раз бульбу есці, чым у Маскве сто разоў бульку.

Упартая дзейная праца, падтрымка ініцыятыўных і ўмелых, асаджанне гішлаў, жаданне быць не дабрачком-дурачком, а справядлівым кіравалі М.М. Слюньковым. І вера ў неба, усявышнюю дапамогу. Як казалі дарагія бабулька і маці: калі прыкметы сходзіцца, зоркі дазваляюць, і ты атрымаў права ацэньваць і судзіць, дык будзь справядлівым - для асобнага, многіх. Шэрасць справядлівасці прагне, а сама не прымае, шырэх неабходна ставіць на месца.

(Працяг у наст. нум.)

Юры Гардзеў у Магілёве

9 красавіка адбылася сустрэча магілёўцаў, у тым ліку прадстаўнікоў гарадской арганізацыі ТБМ, з Юрыем Гардзевым - гісторыкам, доктарам габлітаваным, прафесарам Ягелонскага ўніверсітэта (Кракаў). Разам з ім завітаў і галоўны рэдактар часопіса "ARCHE" Валер Булгакаў. Сустрэча была прысвечаная найперш працы Юрыя Гардзева "Цывільна-вайсковыя парадкавыя камісіі ў Вялікім Княстве Літоўскім у часы Чатырохгадовага сойма (1789-1792)". Праца гэтая распавядае пра стварэнне мясцовай адміністрацыі на літоўска-беларускіх землях напрыканцы XVIII стагоддзя, калі ў Еўропе ўвогуле адбываўся працэс складання і развіцця разгалінаванага адміністрацыйнага апарату. Можна сказаць, што якраз за зусім кароткі перыяд дзейнасці парадкавых камісій (1789-1792) былі закладзены пачаткі мясцовай адміністрацыі на тэрыторыі Беларусі. Дзейнасць жа азначаных камісій спынілася ўлетку 1792 года, падчас вайны з Расіяй, пакінуўшы пасля сябе станоўчыя эфекты дзейнасці. Гісторык пастараўся выправіць становішча, пры якім гісторыя ВКЛ і Рэчы Паспалітай вывучаецца часцей за ўсё як гісторыя палітычная, а гісторыя культуры, рэформ дзяржаўнага ладу, гісторыя штодзённасці адходзяць на другі план. Шчыра дзякуем нашым

гасцям за цікавы расповед і ажыўленую размову, чакаем іх у сваім горадзе зноў.

Аляксей Карпенка.

Мемарыяльная дошка Марку Шагалу

У Санкт-Пецярбурзе 28 сакавіка адкрылі мемарыяльную дошку ў гонар сусветна вядомага беларускага мастака, ураджэнца Віцебска Марка Шагала. Яна ўстаноўлена на доме номер 7 па Перакупным перавулку, дзе мастак жыў ра-

зам са сваёй жонкай Бэлай з 1915 па 1918 год.

Наш кар.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрась Бабіч, Юля Бажок, Марыя Баравік, Вінцук Вячорка, Юрась Каласоўскі, Леакадзія Мілаш, Максім Новік, Язэп Палубятка, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

<http://nashaslova.mns.by/> <http://pawet.net/>
<http://kamunikat.org/> <http://tbn-mova.by/>

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб рэгістрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даліна.

Адрас для поштовых адпраўленняў:
231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslova@tut.by

Беларуская мова на выбарах у
Магілёве

Выбарчыя камісіі

Участковыя камісіі, паводле шматлікіх адказаў кіраўнічкі Цэнтрвыбаркама Лідзкі Ярмашынай, не з'яўляюцца юрыдычнымі асобамі, таму на іх, нібыта, не распаўсюджваецца заканадаўства аб дзяржаўным справаходстве. Аднак заявы і скаргі, якія падаюцца ў гэтыя камісіі на беларускай мове, не абавязкова павінны мець адказы на мове звароту. Таму ў Магілёве на ўсе беларускамоўныя скаргі заўжды адказваюць па-руску.

Беларуская мова ў працы выбарчых камісій мае выключна дэкарэтыўны характар. На гэтых выбарах яна была заўважана толькі на фармулярах пасведчанніў кандыдатаў у дэпутаты, аднак усе іх асабістыя звесткі ў пасведчанні ўпісаліся па-руску. Ні адзін з кандыдатаў у дэпутаты з гэтай нагоды не падаў ні адной скаргі.

Інфармацыйныя матэрыялы з біяграфічнымі дадзенымі кандыдатаў у дэпутаты выдаваліся выключна на рускай мове. Нават традыцыйнае інфармаванне грамадзян праз улёткі, плакаты, расцяжкі і білборды здзяйснялася пераважна на рускай мове. Білборд з запрашэннем прыйсці на выбары пісаны па-беларуску выглядаў хутчэй выключэннем, чым правіла.

Агітацыйных улёткаў на гэтых выбарах амаль ніхто не рабіў. З тых жа, хто іх надрукаваў - зрабіў іх выключна на рускай мове. Адзіным выключэннем была кандыдатка ад Беларускага народнага фронту Тамара Маскалёва. Яе улёткі былі выраблены ў прапорцыі 50/50 па-руску і па-беларуску.

Па радыё выступала па-беларуску толькі Тамара Маскалёва. Адзінай беларускамоўнай фразай у кандыдата ў дэпутаты ад Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі (Грамады) былі словы Кастуся Каліноўскага - "Не народ для ўраду, а ўрад для народу!" Астатнія кандыдаты аддалі перавагу ў сваіх выступах мове Пушкіна.

Чаму не карысталіся мовай
дэмакратычных
кандыдатаў?

Каардынатар магілёўскай кампаніі "Будзьма беларусамі" Юрый Стукалаў кажа, што, балатуючыся ў мясцовы Савет дэпутатаў, не карыстаўся беларускай мовай выключна з-за таго, што яго мэтавай групай былі рабочыя, якія пражывалі ў раёне Цягельні.

У сваёй перадвыбарчай агітацыі я рабіў акцэнт на рабочы клас, які карыстаецца ў асноўнай масе рускай мовай і для яго беларускае слова рэжа слых. Тым часам у маёй камандзе было шмат беларускамоўных людзей. Я ў тым ліку добра размаўляю па-беларуску. Канешне, прызнаю памылку, што не было матэрыялаў па-беларуску, аднак гэта хутчэй з-за таго, што былі моцна абмежаваныя рэсурсы. Я за іх здолеў зрабіць толькі адзін наклад улёткаў і надрукаваць свае плакаты, - адзначае Стукалаў.

Кандыдат у дэпутаты ад кампаніі "Гавары праўду" Аляксей Паўлоўскі кажа, што падчас збору подпісаў размаўляў з грамадзянамі як па-руску, так і па-беларуску.

Тым часам, свае агітацыйныя улёткі я зрабіў па-руску. Прычына такога рашэння паліагае ў тым, што шмат хто з людзей наракае на тое, што цяжка чытаць па-беларуску, альбо што не ведае гэтую мову. Канешне, калі б у мяне было больш рэсурсаў, то частку улёткаў вырабіў бы і па-беларуску, - кажа Паўлоўскі.

Старшыня Магілёўскай абласной арганізацыі Аб'яднанай грамадзянскай партыі Уладзімір Шанцаў кажа, што не карыстаўся беларускай мовай у перадвыбарчай агітацыі, бо яго праграма была і так дастаткова антырасійская.

Я не хацеў пужаць людзей беларускай мовай, бо некаторыя з іх яе баяцца, як чорт ладану. Мае улёткі былі супраць расійскіх ваенных баз на зямлі беларускай і супраць акупацыі Украіны. Я і так на-

цяреўся шмат канфліктных сітуацый, бо расійская прапаганда і беларускае тэлебачанне робяць сваю справу, - кажа Шанцаў.

Ці варта размаўляць па-
беларуску падчас
агітацыйных кампаній?

Актывіст Таварыства Беларускай мовы, пісьменнік і журналіст Міхась Булавацкі лічыць, што беларускай мовай падчас агітацыйных выбарчых кампаній варта карыстацца, але рабіць гэта трэба не назойліва, каб у агітацыйных матэрыялах кандыдатаў было не ўсё пра адну "мову", але пісанае пра мясцовыя праблемы моваю.

Хоць у нас большасць насельніцтва размаўляе па-руску, тым не менш гэта не перашкодзіла гісторыку Алесю Агееву, які рабіў свае агітацыйныя улёткі выключна на беларускай мове, некалькі год назавярце стаць дэпутатам Магілёўскага гарадскога Савета дэпутатаў, - кажа Булавацкі.

Акрамя таго актывіст ТБМ лічыць, што зараз веданне беларускай мовы становіцца модным трэндам. З'яўляецца шмат рэкламы на беларускай мове, якая вылучае прадукты з рускамоўнай прасторы і робіць іх запамінальнымі. Як вынік, Міхась Булавацкі набывае прадукты і тавары, якія рэкламуюцца ў першую чаргу на беларускай мове.

Я лічу, што на наступных выбарах хача б дэмакратычныя кандыдаты мусяць ужываць беларускую мову больш рашуча і знаходзіць ёй больш шырокае прымяненне. Гэта зробіць іх больш запамінальнымі і верагодна, што іх абяруць туды, куды яны балатуюцца, - гаворыць Булавацкі.

Трэба адзначыць, што з пазіцыяй Міхася Булавацкага згодны многія беларускія грамадскія актывісты, палітычныя лідары і дзеячы культуры, якія не прымалі ўдзел у выбарах у мясцовыя Саветы дэпутатаў.

Ігар Барысаў,

Магілёў.

tbn-mova.by

"Будзьма!"

28 красавіка (панядзелак)

адбудзецца сустрэча з Пятром Садоўскім на тэму

"Наша нацыянальнае самавызначэнне:

змена пакаленняў - змена каштоўнасцяў?"

Пачатак - 18. 00 гадзін.

Румянцава, 13

Уваход вольны.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Газета падпісана да друку 21.04.2014 г. у 10.00. Замова № 1343.

Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 2000 асобнікаў.
Падпісны індэкс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес.- 5600 руб., 3 мес.- 16800 руб.

Кошт у розніцу: па дамоўленасці.